

ATELIER OMGEVINGSAGENDA ZUIDWEST

DE OPMAAT VOOR HET GESPREK

BVR

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave	3
Inleiding	4
Deel 1 Het Advies voor de gebiedsgerichte Agenda	8
1. North Sea Port District-Terneuzen	10
2. Kust in de Delta	12
3. Transitie landelijk gebied in twee snelheden	14
Feedback uit het Breed Directeurenoverleg in kaart en quotes	16
Deel 2 Het ontwerpnd Onderzoek	18
Thema 1 Sterke Steden, de positionering	20
Thema 2 Hoofdstructuur landelijk gebied, vanuit de ondergrond	24
Thema 3 North Sea Port, grensoverschrijdend sterk economisch cluster	28
Thema 4 Kustzone, verbinden van de voordelta en de koppen van de eilanden	34
Thema 5 Vlaanderen en Zeeuws Vlaanderen, als grensoverschrijdend vestigingsklimaat	38
Thema 6 Landelijk gebied, in relatie tot de grotere wateren	42
Beleidscontext per thema	48
Bijlage	64
Deelnemerslijst Atelier Omgevingsagenda Zuidwest	
Colofon	66

INLEIDING

De omgevingsagenda

In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is het instrument van omgevingsagenda geïntroduceerd. Per landsdeel wordt een omgevingsagenda opgesteld.

De Omgevingsagenda Zuidwest is de bestuurlijke samenwerkingsagenda voor de fysieke leefomgeving van het Rijk en regio's Zeeland en Zuid Holland.

De omgevingsagenda's vragen van de overheden een ander manier van werken, volgens een nieuwe sturingsfilosofie, met grote transities als belangrijke opgaven. In de omgevingsagenda komen alle overheden tot meerjarig en robuust partnerschap. Overheden werken samen op basis van gelijkwaardigheid, ieder vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid.

De ambities en opgaven in de fysieke leefomgeving zijn complex en ruimtelijk ingrijpend. Het doel van de omgevingsagenda is om als overheden gezamenlijk gebiedsgericht uitwerking te geven aan de gedeelde ambities en opgaven zoals genoemd in de nationale, provinciale en lokale omgevingsvisies en de visie van de waterschappen. Daarbij betrekken zij (initiatieven van) de samenleving. Afhankelijk van de aard van de opgaven worden nadere samenwerkingsafspraken

gemaakt over de werkwijze en een, bij de opgave passende, gebiedsindeling en overlegstructuur. Ook wordt de samenhang verder uitgewerkt. Het doel is om met elkaar scherp te krijgen waar het schuurt en welke interventies nodig zijn om dat op te lossen. En daarnaast waar het schittert en waar, door een gezamenlijke inzet, de effectiviteit van de uitvoering versterkt kan worden. De omgevingsagenda verschaft daarom inzicht in de samenhangende gebiedsgerichte opgaven in de fysieke leefomgeving van het Rijk en de regio. In de Omgevingsagenda's worden grensoverschrijdende opgaven tussen provincies en met de buurlanden expliciet meegenomen.

De omgevingsagenda Zuidwest heeft een directe relatie met de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta. De Gebiedsagenda biedt het handelingsperspectief en een agenda voor de Voordelta en de Grote Wateren in de Zuidwestelijke Delta. De Omgevingsagenda en de Gebiedsagenda zijn evenwaardig en complementair en worden in samenhang uitgewerkt.

Opmaat voor gesprek

Voor u ligt het resultaat, de oogst, van het ontwerpend onderzoek in de eerste fase van de ontwikkeling van de omgevingsagenda Zuidwest. Het onderzoek richt zich op

het identificeren van de opgaven voor Zeeland, inclusief grensoverschrijdende opgaven en kent de vorm van een Atelier. In Zuid-Holland werken Rijk en regio al gebiedsgericht samen aan veel opgaven die beschouwd kunnen worden als bouwsteen voor de Omgevingsagenda.

Het resultaat van het Atelier dient als opmaat voor gesprek met een breder veld aan spelers, waarin opgaven nader zullen worden uitgewerkt en geconcretiseerd. Uiteindelijk doel is om te komen tot samenwerkingsafspraken daar waar Rijk en regio elkaar nodig hebben in de aanpak en uitvoering.

Het Atelier bouwt voort op het Rijkshuiswerk, in beeld gebracht door Urhahn, en een provinciale werksessie. Urhahn heeft het Rijksbeeld van de opgaven in beeld gebracht op basis van de NOVI en lopende gebiedsgerichte programma's waar Rijk en regio al op samenwerken, zoals IBP Vitaal Platteland, Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT), de Woondeals met regionale verstedelijkingsstrategieën, Nationale Programma RES, Programma ONS Landschap, Programmatische Aanpak Grote Wateren en Regiodeals. Deze hebben geleid tot aantal hoofdopgaven. De kaart bij deze Inleiding geeft dit resultaat in beeld weer.

Deze hoofdopgaven zijn, voor zover deze betrekking hebben op Zeeland, besproken in een provinciale bijeenkomst, waarin het Rijksbeeld is aangevuld met het provinciale beeld en de inzichten uit de Omgevingsvisie Zeeland i.o..

Rijkshuiswerk en de provinciale werksessie hebben geleid tot zes gemeenschappelijke thema's die de opmaat vormen voor het Atelier Omgevingsagenda Zuidwest, te weten:

- > Sterke Steden en Regio's: positionering steden
- > Hoofdstructuur Landelijk Gebied vanuit de Ondergrond (natuur, landbouw en landschap)
- > North Sea Port District als sterk economisch grensoverschrijdend cluster
- > Kustzone: Verbinding voordelta en koppen eilanden
- > Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen als grensoverschrijdend vestigingsklimaat
- > Hoofdstructuur Landelijk gebied in relatie tot de Grote Wateren

BVR heeft de inhoudelijke leiding over het Atelier met Bernadette Janssen als Ateliermeester. Aan de werksessies hebben een groot aantal inhoudelijke experts van de gemeenten, van North Sea Port, provincie, rijk en Vlaanderen deelgenomen. BVR heeft

op basis van de analyse van de thema's een voorzet gedaan voor gebiedsgerichte opgaven. Het ontwerpend onderzoek is afgesloten met een strategische sessie, waarin de gebiedsgerichte opgaven zijn getoetst en geprioriteerd. In een Breed Directeurenoverleg is een voorzet voor bestuurders geformuleerd.

Leeswijzer

De inleiding geeft de inhoudelijke start voor het Atelier weer in tekst en beeld. Vervolgens wordt in twee delen het resultaat van het Atelier met u gedeeld. Deel één start met het Advies uit het Atelier voor de gebiedsgerichte agenda als opmaat voor het vervolg, het gesprek. Deze bestaat uit drie focusgebieden. Daarna volgt de eerste reflectie van het Breed Directeurenoverleg op dit advies, in beeld en quotes. Deel twee geeft in beeld en korte tekst aan wat de belangrijkste vragen en observaties zijn per thema die uit het ontwerpend onderzoek zijn gekomen. Deze zijn vervolgens vertaald in mogelijke bouwstenen voor de gebiedsgerichte agenda uit deel één. Vervolgens krijgt u het overzicht van de beleidscontext van alle zes de thema's als achtergrondinformatie. In de bijlage kunt u de lijst met de deelnemers van het Atelier terugvinden.

Verduurzamen en versterken North Sea Port District

Verduurzamen en versterken Mainport Rotterdam en Greenport West-Holland

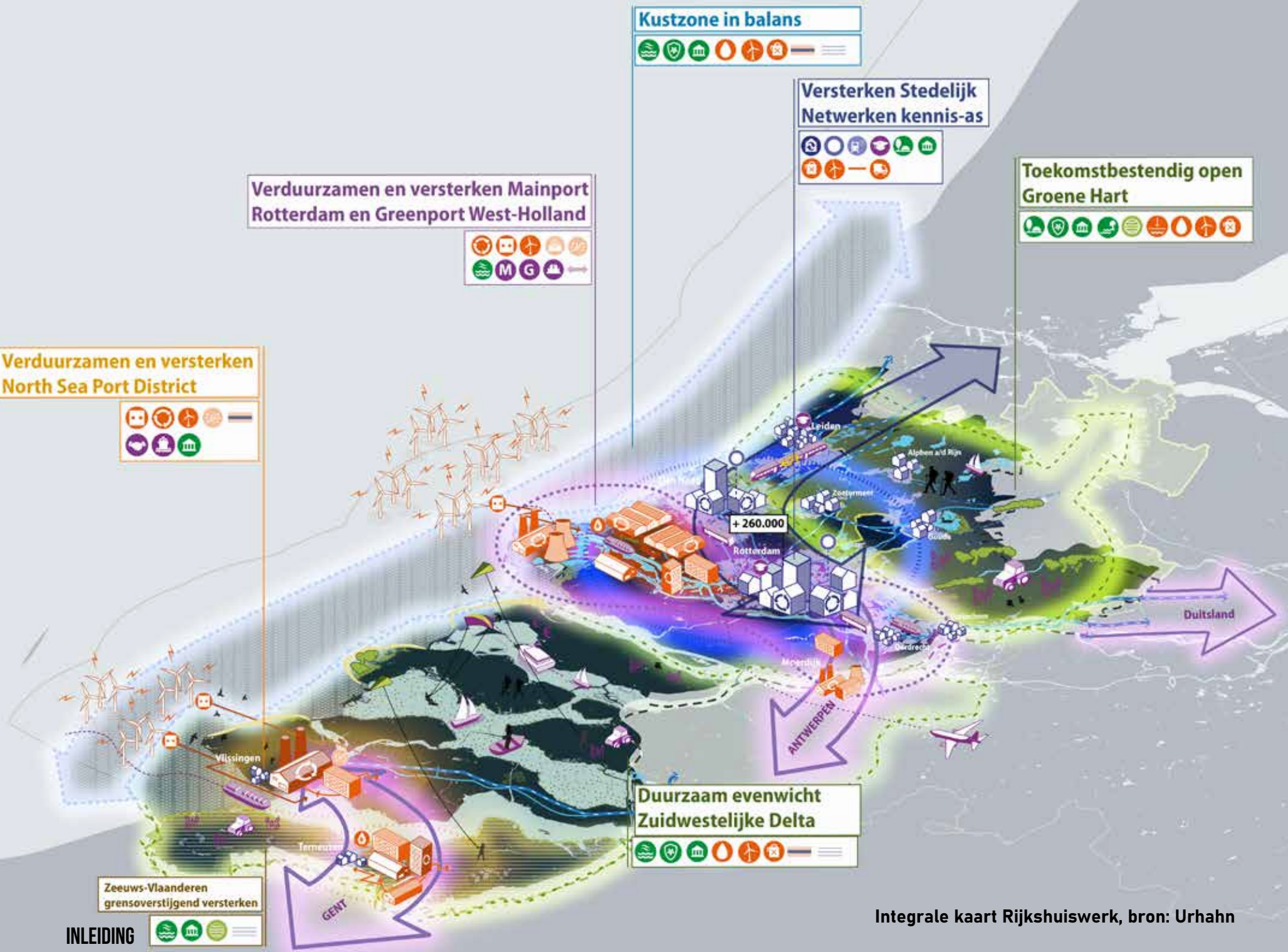
Kustzone in balans

Versterken Stedelijk Netwerken kennis-as

Toekomstbestendig open Groene Hart

Duurzaam evenwicht Zuidwestelijke Delta

Zeeuws-Vlaanderen grensoverstijgend versterken

LEGENDA

- Duurzaam economisch groeipotentieel
- Ruimte voor klimaatadaptatie en energietransitie
- Sterke en gezonde steden en regio's
- Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied

generieke opgaven

- Economische structuurversterking
- Transitie naar een volledig circulaire economie
- Rijksgebouwen en terreinen dragen bij aan maatschappelijke doelen
- Klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting
- Duurzame energieopwekking, -opslag en -infrastructuur
- Verduurzaming gebouwde omgeving, industrie & landbouw
- Verduurzaming mobiliteit
- Benutten potenties bebouwde omgeving - verdichten en concentratie rondom knooppunten
- Natuurinclusieve en circulaire landbouw
- Vergroten biodiversiteit en versterken natuurgebieden
- Aanpak stikstofproblematiek

specifieke opgaven

- Grote woningbouwlocaties: nieuwbouw volledig aardgasvrij
- Hoge potentie geothermie benutten
- Mogelijke locaties voor wind op zee
- Zoekgebied waterberging
- Verduurzamen industriële clusters
- Mogelijke aanlandingspunten wind op zee nabij industriële clusters aan de kust

- Zero-emissie zones stadslogistiek in G40
- Potentie restwarmte uit industrie
- Veenweidegebieden: tegengaan CO2 uitstoot en bodemdaling
- Potentie aquathermie
- Benutten en versterken bestaand hoogspanningsnet
- Onderzoeken energieopwek uit waterstof
- Ontwikkelen en versterken TEN-T corridors
- Verbeteren grensoverstijgende samenwerkingsverbanden
- Waarborgen externe veiligheid
- Positie van Mainport, lucht- en zeehavens behouden en versterken
- Behouden en versterken internationale toppositie Greenport
- Vergroten agglomeratiekracht en inbedding toplocaties: campussen
- Versterken zeehaven van nationale betekenis
- Oplossen knelpunten - opgave sluis/brug
- Aanpak krimpgebieden
- Stedelijke vernieuwing / transformatie
- Ontwikkelen multimodale ketens en knooppunten: stationslocaties
- Toekomstige snelle nationale hart-op-hart ov-verbinding
- Ontwikkelen aantrekkelijk metropolitaan landschap
- Beschermen en vergroten natuurgebieden: Natura 2000
- Beschermen belangrijke open ruimtes
- Bescherming huidige bronnen: waterwin- & grondwaterbeschermingsgebieden
- Opgave voor verbeteren van lucht- en waterkwaliteit
- Versterken van relatie tussen erfgoed en leefomgeving (object of esmble)

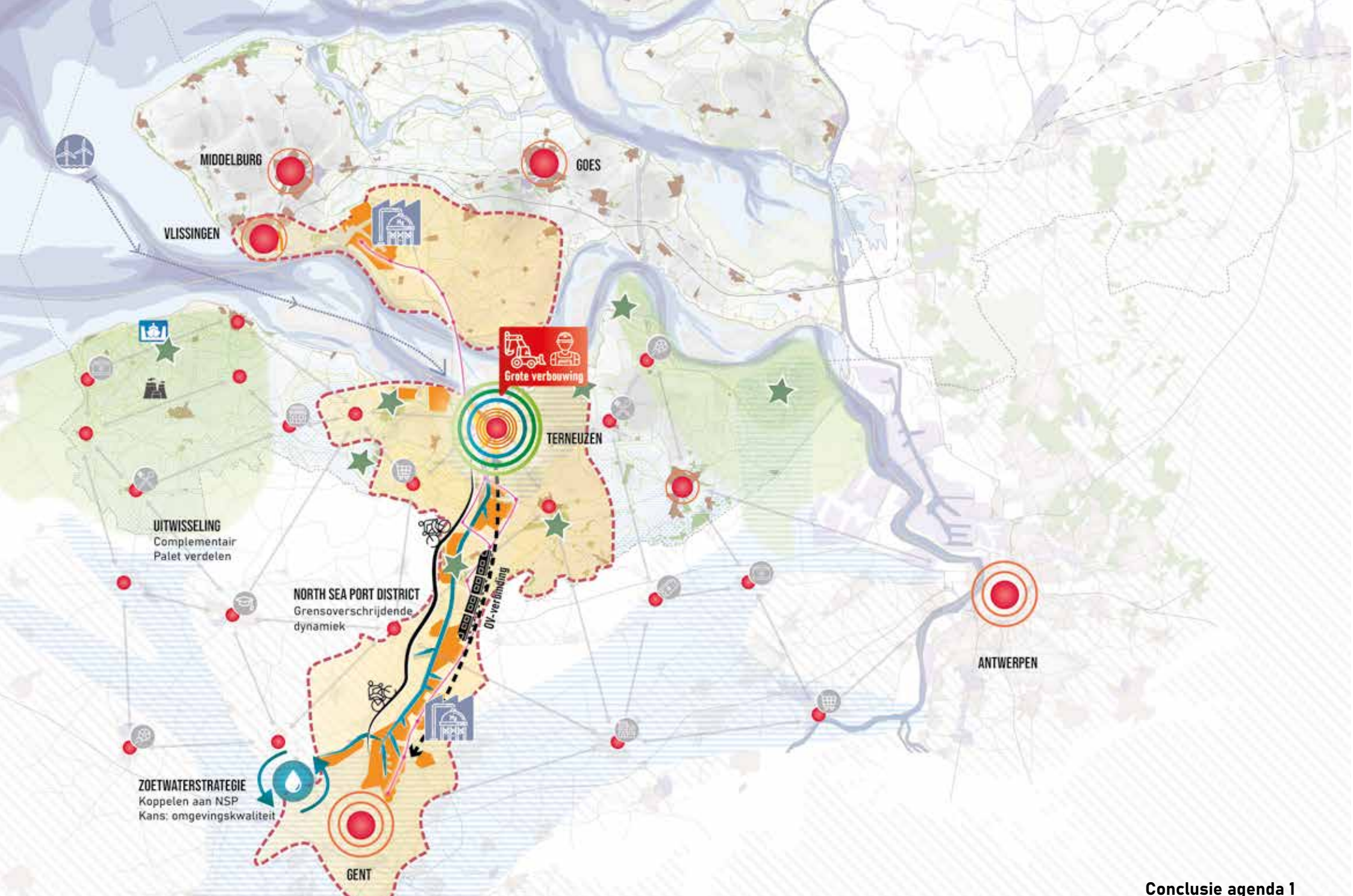
DEEL 1 HET ADVIES VOOR DE GEBIEDSGERICHTE AGENDA

- > Waar meerdere transities samenkomen
- > Waar schaalniveaus moeten worden verbonden
- > Die om een gebiedsgerichte aanpak vragen
- > Waar rijk en regio op willen samenwerken
- > Waar het schittert en waar het schuurt

1. NORTH SEA PORT DISTRICT- TERNEUZEN

LEGENDA

- Steden
- Centra
- North Sea Port District
- Parels
- Voorzieningen
- Samenwerking - complementair
- OV-verbinding
- Fietssnelweg
- Backbone leidingen
- Zoetwaterstrategie - koppelen aan NSPD
- Ruimte voor rivier en waterbuffering
- Waterstoffabriek
- Koppelen wind op zee
- Grensoverschrijdende parken
- Focusgebied
- Grens provincie

Het North Sea Port District is economisch gezien van nationaal belang. Om dit cluster te versterken moet gewerkt worden aan de ontbrekende schakels in ondergrondse en bovengrondse infrastructuur zodat het een volwaardig onderdeel wordt van de corridors. Kies voor deze versterking van het North Sea Port District in directe samenhang met de grote verbouwing van de woon-, en leefomgeving rondom dit district. Kies daarbij voor een focus op Terneuzen. Samenwerking is nodig om dit grensoverschrijdende economische cluster als één cluster succesvol te laten groeien. Rust en ruimte is echt een complementaire kracht bij een grote kwaliteitssprong naast het laten schitteren van de kwaliteiten die al wel aanwezig zijn.

ZANDSUPPLETIE
Grote toevoer
zand noodzakelijk

PROGRAMMA- & RUIMTEDRUK
Kwantificeren programma
en verdelen

KENNISUITWISSELING
Kust en kennis

MIDDELBURG
University College Roosevelt

VERBINDEN
Hoogwaardige OV-verbinding
met kust en kennis

YERSEKE
Koninklijk Nederlands
Instituut voor Zeeonderzoek

VLISSINGEN
Hogeschool Zeeland

CAMPUS
Kennis & onderwijs
Vlissingen - Middelburg

2. DE KUST IN DE DELTA

LEGENDA

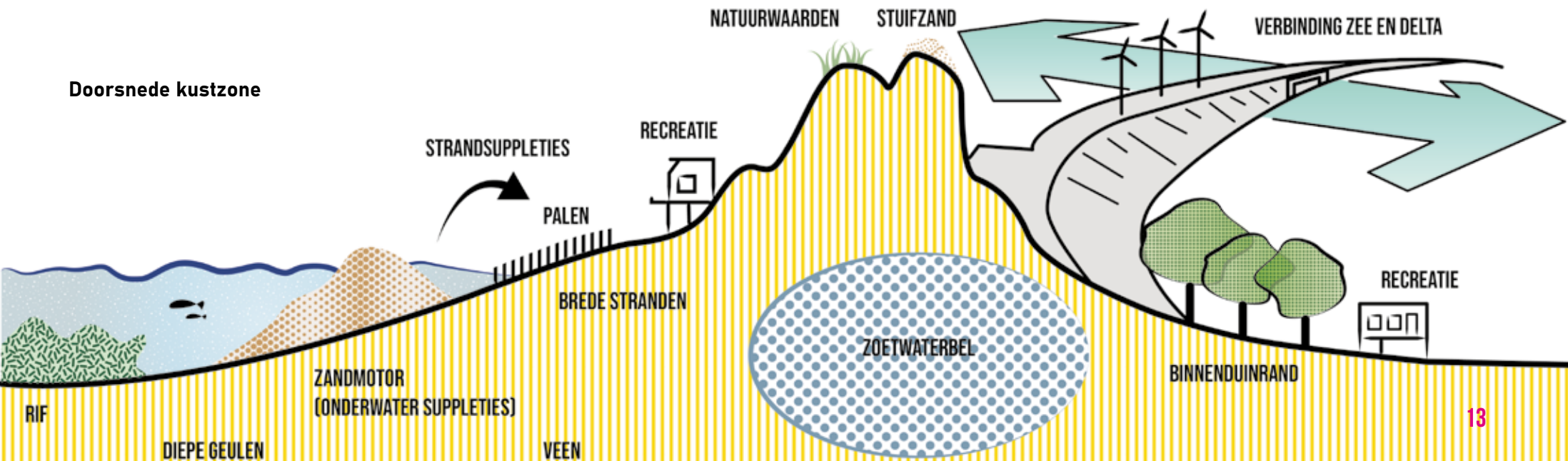
- Steden
- Kenniscluster
- Rijk binnenduigebied
- Duinen
- Programma
- ↔ Kennisuitwisseling
- Zandsuppletie
- Spoorwegen
- Wegen
- - - Focusgebied
- - - Grens provincie

De kust overstijgt het schaalniveau van Zeeland en de kust is van iedereen. Zeeland is koploper in kennis over de kust in de Delta. De kustzone is op sommige plekken smal maar kent een grote vraag naar meer functies, nu al maar zeker in de toekomst. Meer zand, meer energieopwekking, meer natuur, minder stikstof, meer recreatie, meer landschap als kwaliteit voor de stad, meer zoet water en dit allemaal binnen hetzelfde Kustprofiel. Dat vraagt om aanvullende

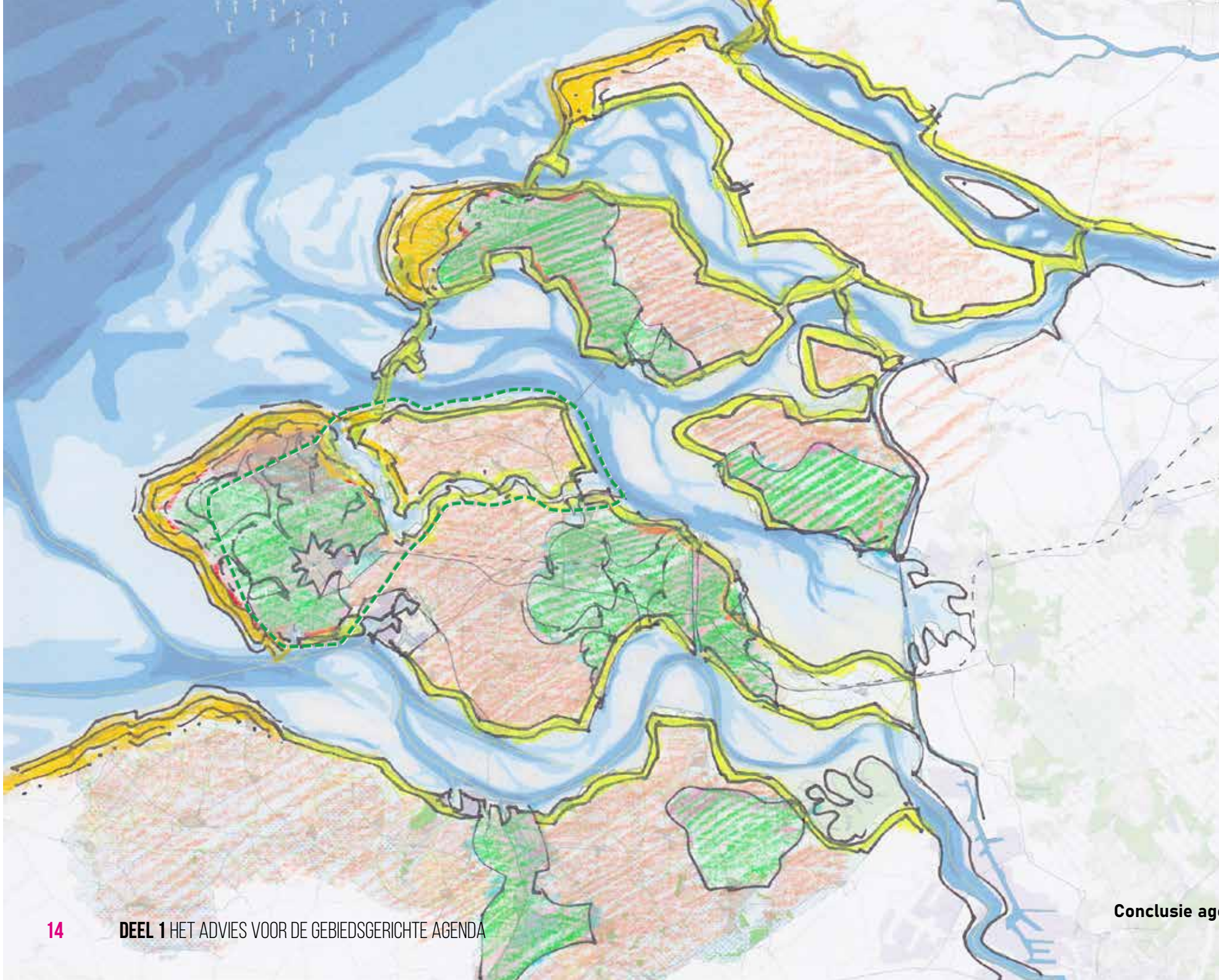
afspraken en innovatie, dat vraagt op termijn om verbreding landinwaarts of richting voordelta of kiezen. De opgave rond de toename van zandsuppletie is een goede start.

Bouw samen aan een Profiel van de Kustzone 2030 met een meer precies beeld van functies, plekken en voorwaarden. Kies en verbreed waar nodig.

Doorsnede kustzone

3. TRANSITIE LANDELIJK GEBIED IN TWEE SNELHEDEN

Maak die Kaart, het aanbod van Zeeland 2100

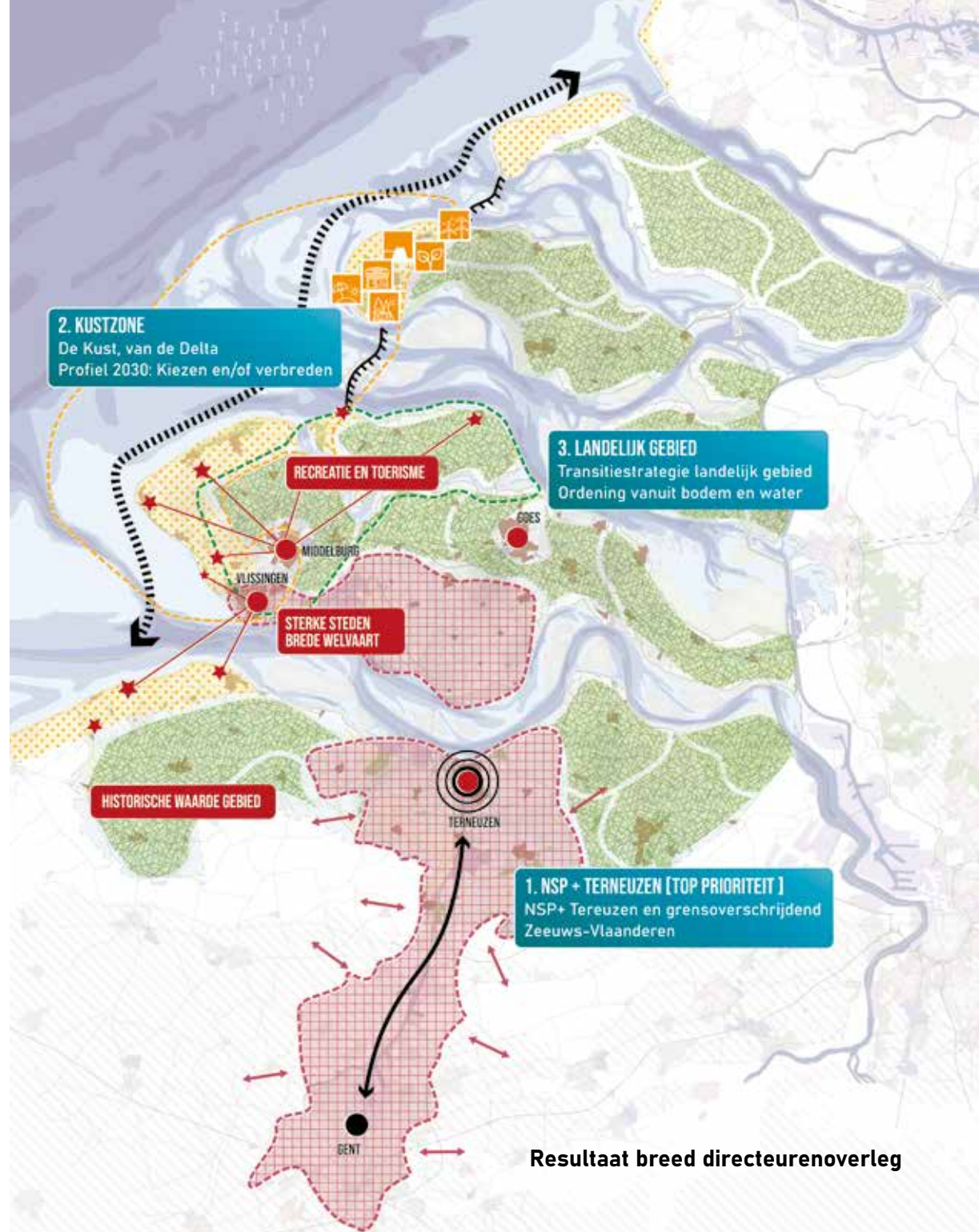
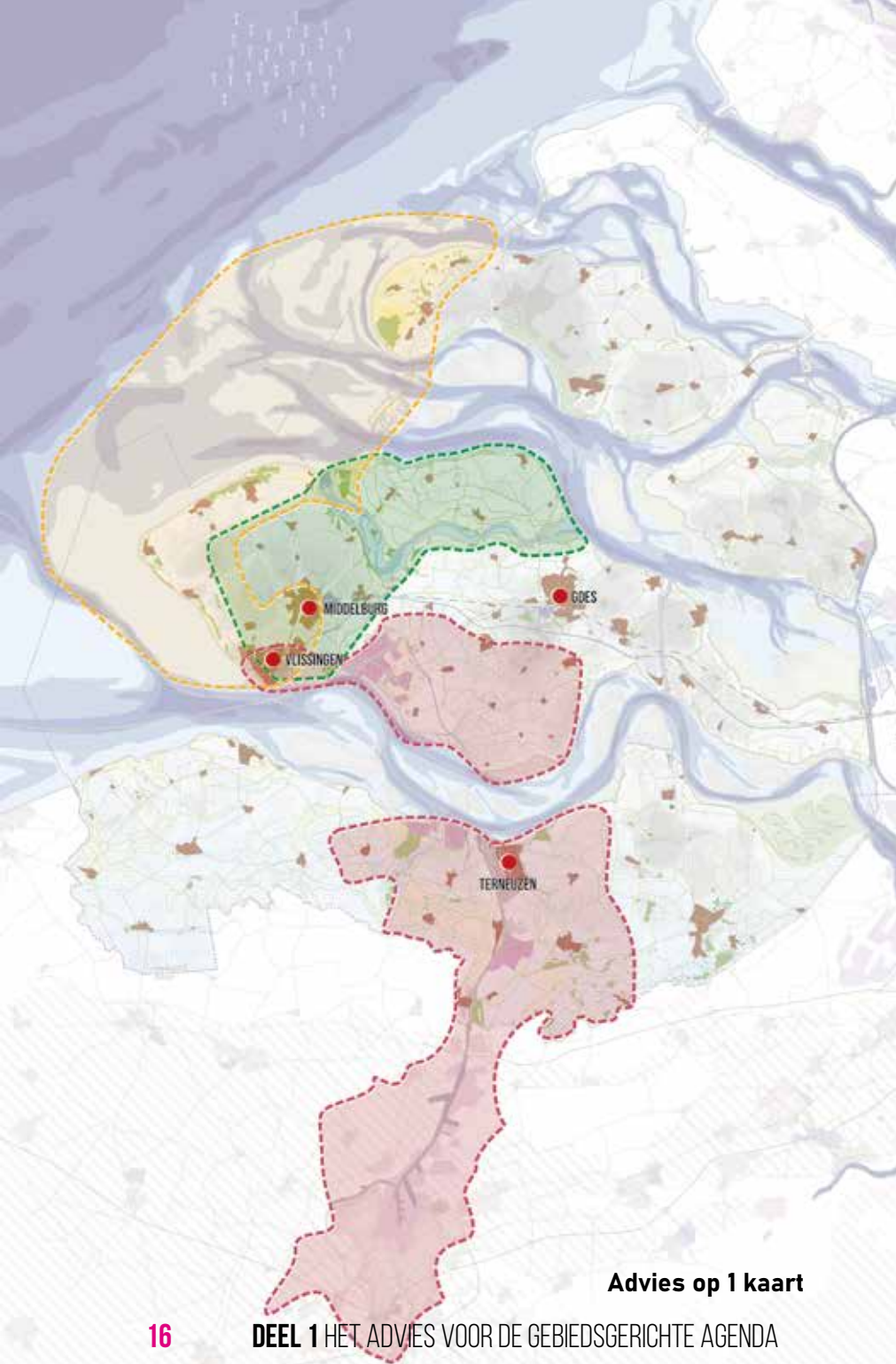
In het landelijk gebied zijn transitie aan de gang. Zeeland moet hierin gaan meebewegen. De sterke basis van de bodem en het water helpt hierbij. Met zorg en liefdevolle aandacht voor iedereen die hier woont en werkt. Benoem een kernlandbouwgebied – daar kun je goed en duurzaam boeren, mits bodemkwaliteit en zoetwatervoorziening worden verbeterd. Dat betekent bedrijven stapsgewijs meenemen en inspireren in de weg daar naartoe en leren van agrariërs hoe het

kan. Er zijn ook de transitiegebieden op hogere snelheid: de binnenduinrandzones van de kust, het landschap van de randen, dammen en dijken, de gebieden die meer zilt of zoeter zullen worden. Het landelijke gebied van Zeeland krijgt hiermee twee transitiesnelheden: geleidelijk en snel. Een pilotgebied helpt om daar grip op te krijgen en te onderzoeken hoe je kunt omgaan met mogelijke ruimte-reserveringen voor lange termijn. Vanuit het atelier zien we hiervoor de grootste kansen in de Kop van Walcheren, rondom het Veerse Meer en Noord Beveland inclusief het water tussen Noord en Zuid-Beveland.

TRANSITIE LANDELIJK GEBIED IN VERSCHILLENDE SNELHEDEN

- Toekomstbestendig landbouwgebied
- Transitielandschap toekomstbestendige landbouw, natuur en recreatie: zoet & zilt
- Transitielandschap dijken, dammen & randen
- Transitielandschap kustzone
- Focusgebied

FEEDBACK UIT HET BREED DIRECTEURENOVERLEG IN KAART EN QUOTES

LEGENDA

- 1. North sea port, aantrekkelijk vestigingsklimaat rond Terneuzen
- 2. De Kust in de delta
- 3. Landschap van verschillende snelheden
- Focusgebied agenda 1, 2, 3
- Toevoegingen directeuren
- Inzetten op kustzone
- Programma verdelen
- Verbinden
- Grensoverschrijdende samenwerking

Algemeen

- > Dit is een kansrijke opmaat voor een agenda die een appèl doet op lef en leiderschap
- > Bekende opgaven met inspirerende nieuwe inzichten: daardoor vallen dingen op hun plek
- > Waar schittert het en waar schuurt het: daar gaat het om
- > Opgaven vragen om leiderschap: durven kiezen is noodzakelijk
- > Zie het als opmaat voor gesprek: gesprek verbreden en opgaven verdiepen en concretiseren
- > Omgevingsagenda Zuidwest, Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta en Omgevingsvisie Zeeland verbinden
- > Veel steun voor gebiedsgerichte aanpak
- > Neem historische ontwikkeling, dynamiek in het systeem en kwaliteiten als uitgangspunt: voeg van daaruit kwaliteit aan het programma.

Opgaven specifiek

North Sea Port District-Terneuzen

- > North Sea Port District staat met stip op één!

- > Definieer het profiel van de North Sea Port District als onderdeel van het complex van havens
- > Grote verbouwing van Terneuzen gekoppeld aan de ontwikkeling van de North Sea Port geeft invulling aan wens van Vlaanderen om de Kanaalzone Gent-Terneuzen grensoverschrijdend en in samenhang met de omgeving te ontwikkelen

Kust in de Delta

- > Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta én Omgevingsagenda agenderen samen een heel nieuwe opgave voor de Kust en Delta.
- > De Kust van de Delta biedt ook mogelijkheden voor het versterken van de stedelijkheid van Walcheren.

Transitie landelijk gebied in twee snelheden

- > Toekomst landelijk gebied benaderen vanuit het natuurlijk systeem kan misschien lucht brengen in de discussie.
- > Belangrijk om ook deze opgave op te pakken, juist ook in gesprek gaan als Rijk en regio wanneer het schuurt.

DEEL 2

HET ONTWERPEND ONDERZOEK

ATELIER IN BEELD

vijderen of ontwerpogave r

ZUIDWESTELIJKE DELTA
KUST

STRAND SUPPLIES
ZANDKOR (ONDERKAPTE SUPPLIES)
NATUUR WARRERD
FRITZAND
BREEDE STRANDEN
SCHEUTWARRERD
VRIJER BOS

- DOW
- ONGIE
- Cargill
- FLUOR
- VALENTIA
- HONDA
- Sales
- AGL
- VLAAYNATE
- ARABIA MOBI
- HONDA
- Sales

Gent

DESCRIPTIO ZEEANDIAE

OV-Netwerk Zeeland

cultuurhistorische ZEE ZONCT

VROEGER: OPEN DELTA (ESTUARIUM)
LANGE KUSTLIJN

Zeespiegel stijgende

NU: HALF GESLOTEN DELTA
KORTE KUSTLIJN

Collage proces atelier

THEMA 1

STERKE STEDEN, DE POSITIONERING

Vraag aan het Atelier

Wat is stedelijkheid in Zeeland, wat is de economische betekenis ten opzichte van Brabant, België en de Randstad. Is er sprake van een ontwikkel-as, knopenbenadering, borrowed size en/of borrowed quality of agglomeratiekracht. En wat is dat dan?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

De vier steden van Zeeland zijn Middelburg, Vlissingen, Goes en Terneuzen, de Z4. Deze steden huisvesten samen circa 140.000 inwoners. Ze zijn samen dus niet gelijk aan een echt grote stad. Ze hebben samen onvoldoende massa wanneer je als uitgangspunt de verstedelijkingsmodellen neemt zoals wij die kennen in de ruimtelijke ordening van nu (borrowed size, agglomeratiekracht, dubbelstad, metropool). Ook liggen de steden op teveel afstand van de andere stedelijke agglomeraties. De huidige oost-west verbinding is bovendien kwetsbaar op de langere termijn als je kijkt naar overstromingsrisico. Dit vraagt om aandacht en verbetering van de noord-zuid verbinding als aanvulling op de dammenroute, een geoptimaliseerde Delta-route.

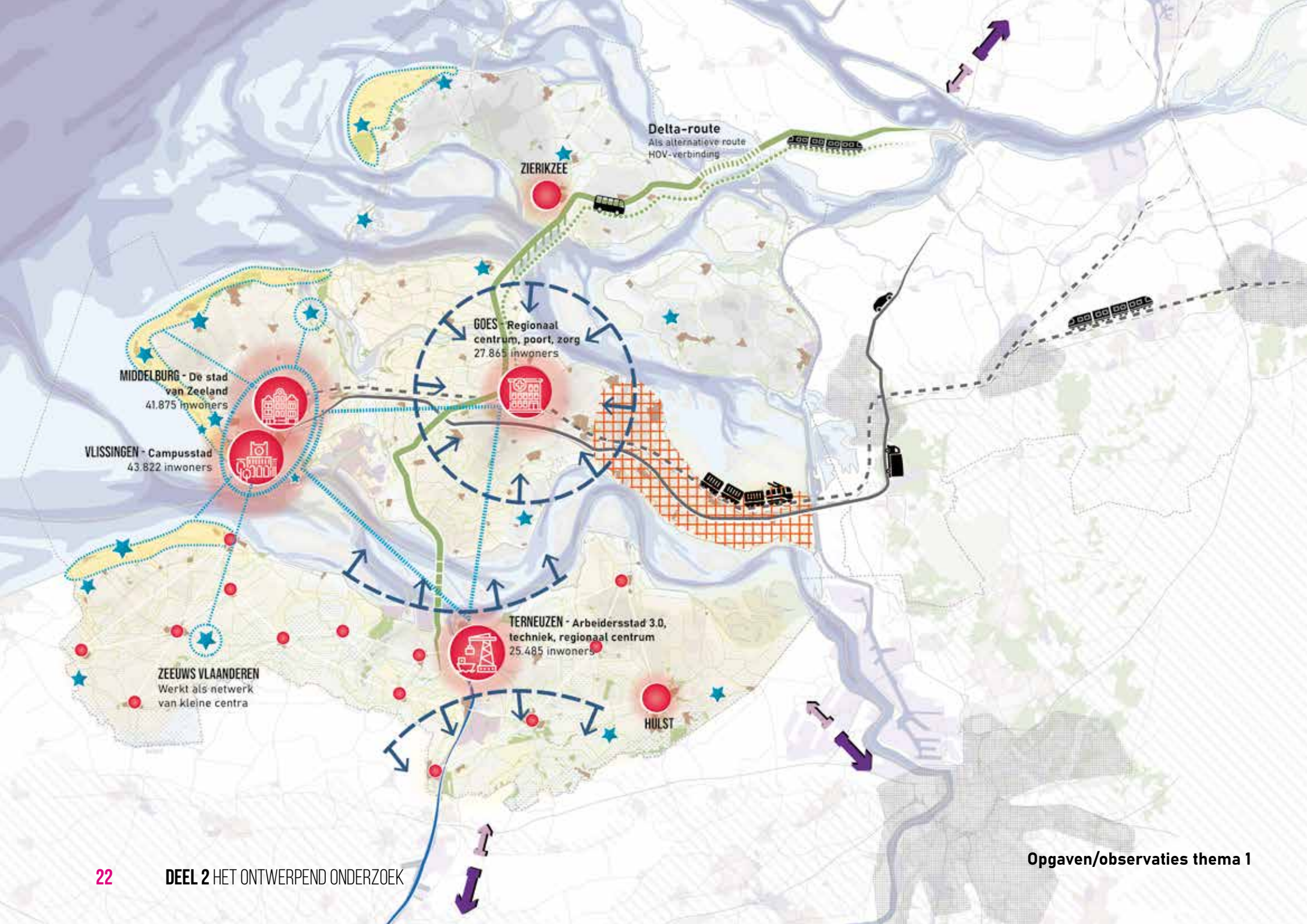
De Z4 zijn dus echt Zeeuwse steden als een cluster voor Zeeland. Elke stad kent een eigen profiel. Elke stad werkt ook hard om dit profiel te versterken, daarbij werken ze nog niet aan één agenda. Vanuit de verschillende profielen en economisch het belang wordt er samengewerkt vanuit een zeer praktische benadering. Een goed voorbeeld is de economie rond zorg in Goes en de samenwerking met Erasmus MC.

Wanneer je met een andere bril kijkt naar deze steden, anders dan kwantitatief, valt op dat er sprake is van bovengemiddeld geluk. Dit wordt ook wel brede welvaart genoemd. Dit geldt nog niet voor alle wijken in de steden. De steden liggen in een zeer gewaardeerd landschap en in dit landschap zijn bijzondere vormen van stedelijke functies te vinden op het culinaire gebied en cultureel. Een top niveau. Het zijn als het ware kleine stadse filialen midden op het platteland of aan de kust.

Er is vraag naar deze bijzondere vorm van stedelijkheid. Deze vraag betreft de gelukkige stad als woonproduct, als toeristisch product en als omgeving voor talentontwikkeling. Het gaat om het behouden van de binnensteden en de

stedelijke omgeving met kwaliteit en zelfs om intensivering van deze stedelijkheid maar niet om groei.

De vraag naar meer kwalitatief bijzondere stedelijkheid zonder groei vraagt om de uitvinding van een nieuw concept van stedelijkheid. Zeeland is met haar steden een voorbeeld in de kennisontwikkeling van deze vorm van stedelijkheid.

Delta-route
Als alternatieve route
HOV-verbinding

ZIERIKZEE

GOES - Regionaal
centrum, poort, zorg
27.865 inwoners

MIDDELBURG - De stad
van Zeeland
41.875 inwoners

VLISSINGEN - Campusstad
43.822 inwoners

ZEEUWS VLAANDEREN
Werkt als netwerk
van kleine centra

TERNEUZEN - Arbeidersstad 3.0,
techniek, regionaal centrum
25.485 inwoners

HULST

MOGELIJKE BOUWSTENEN VOOR DE AGENDA

LEGENDA

- Zeeuwse Steden
- Urban sprawl - werkt als netwerk van kleine centra
- Z4: Vlissingen, Middelburg, Goes, Terneuzen
- Stedelijk cluster: Vlissingen, Middelburg
- Stedelijkheid buiten steden
- Verzorgingsgebied
- Kwetsbare hals Beveland
- Borrowed quality- thematisch: zee & culinair
- Treinverbinding
- Wegverbinding
- Watervverbinding
- Delta-route
- Grens provincie

- > Werken aan het Verstedelijkingmodel Zeeland, een nieuw concept met trots op eigen DNA, laat je zien/organiseer debat/wissel kennis uit.
- > Koester je landschap/cultuur als omgeving van je steden en voedingsbodemp voor de stadse filialen. Dit kan in conflict zijn met andere ruimte vragers in het landelijk gebied.
- > Kwetsbaarheid van de oost-west verbindingen: verbeteren noord-zuid route
- > Geen grote stad, wel grootstedelijk problemen ten aanzien van de transformatie van de woningvoorraad en de energie- en klimaatadaptatie. (Terneuzen-Vlissingen). Dit vraagt om grootstedelijke bestuurskracht.

THEMA 2

HOOFDSTRUCTUUR LANDELIJK GEBIED, VANUIT DE ONDERGROND

Vraag aan het Atelier

Als we kijken naar verzilting, het zoetwatervraagstuk en naar kracht en kwaliteit van de huidige landbouw, waar komen dan de functies het best tot hun recht op basis van de ondergrond, de bodem en het watersysteem?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

Het landschap van de zuidwestelijke delta is gekneed door de elementen. De ondergrond van het landelijk gebied bestaat daarom uit oude veenlagen, opgeslibde zeelei en kreekruigen, kreekrestanten en duinzanden aan de Noorzeekust. Subtiële verschillen in hoogte en bodemgesteldheid en de invloed van weer en klimaat bepalen de condities voor landbouw, natuur, recreatie en ander ruimtegebruik.

Er komt veel af op het landelijk gebied: klimaatverandering en zeespiegelstijging, verzilting, droogte en piekbuien, biodiversiteit die onder druk staat, ruimteclaims uit energie, recreatie etc. Die ontwikkelingen werken verschillend uit per gebied. We constateren dat de regio en ook het Rijk hier tal van ambities formuleren,

zoals een verduurzaming van de landbouw (kringlooplandbouw), maar dat er een gat zit tussen beleid en de realisatie. Ook is er sprake van een afstand tussen Rijk en regio bij de aanpak van de opgaven rond het landelijk gebied. De transitie van het landelijk gebied is een grote opgave, ook in Zeeland. Maar er is gelukkig ontzettend veel kennis in het gebied.

Om de transitie op gang te krijgen, is meer nodig dan een goede landschapsindeling en een toolbox met ruimtelijke principes.

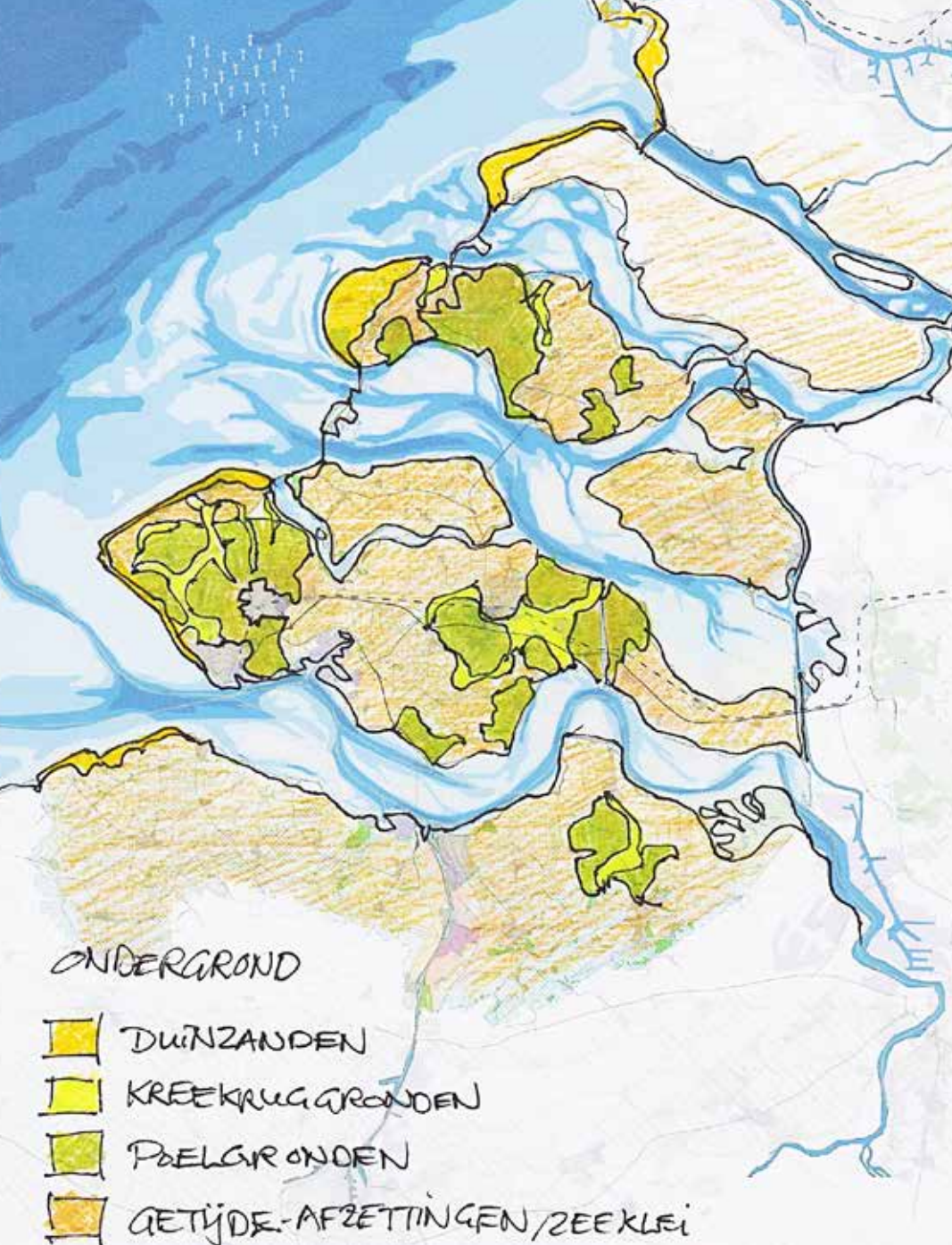
Het atelier benadert dit vraagstuk met oog op LT duurzame ontwikkeling niet in de eerste plaats vanuit de (huidige) gebruikers, maar vanuit het natuurlijke systeem. Voor een duurzame toekomst moeten bodem- en watersysteem veel meer als ordenend principe worden gebruikt voor de transities die komen. In het atelier kwam de vurige wens op naar een nieuwe kaart voor het landelijk gebied, meer nog: een nieuwe legenda als kapstok voor een transitiestrategie. Daarin gaat het om sturen op toekomstgerichte transformatie van het landelijk gebied en niet om het vastleggen van het huidig gebruik. Voor de weg daarheen zijn het huidig landgebruik en de

huidige landbouwbedrijven een gegeven, waarvoor nieuwe vormen van hoogwaardige agrarische productie ontwikkeld moeten worden. Het vraagt per gebied om een eigen benadering en om een wisselwerking tussen beleidsambities en grondgebruikers.

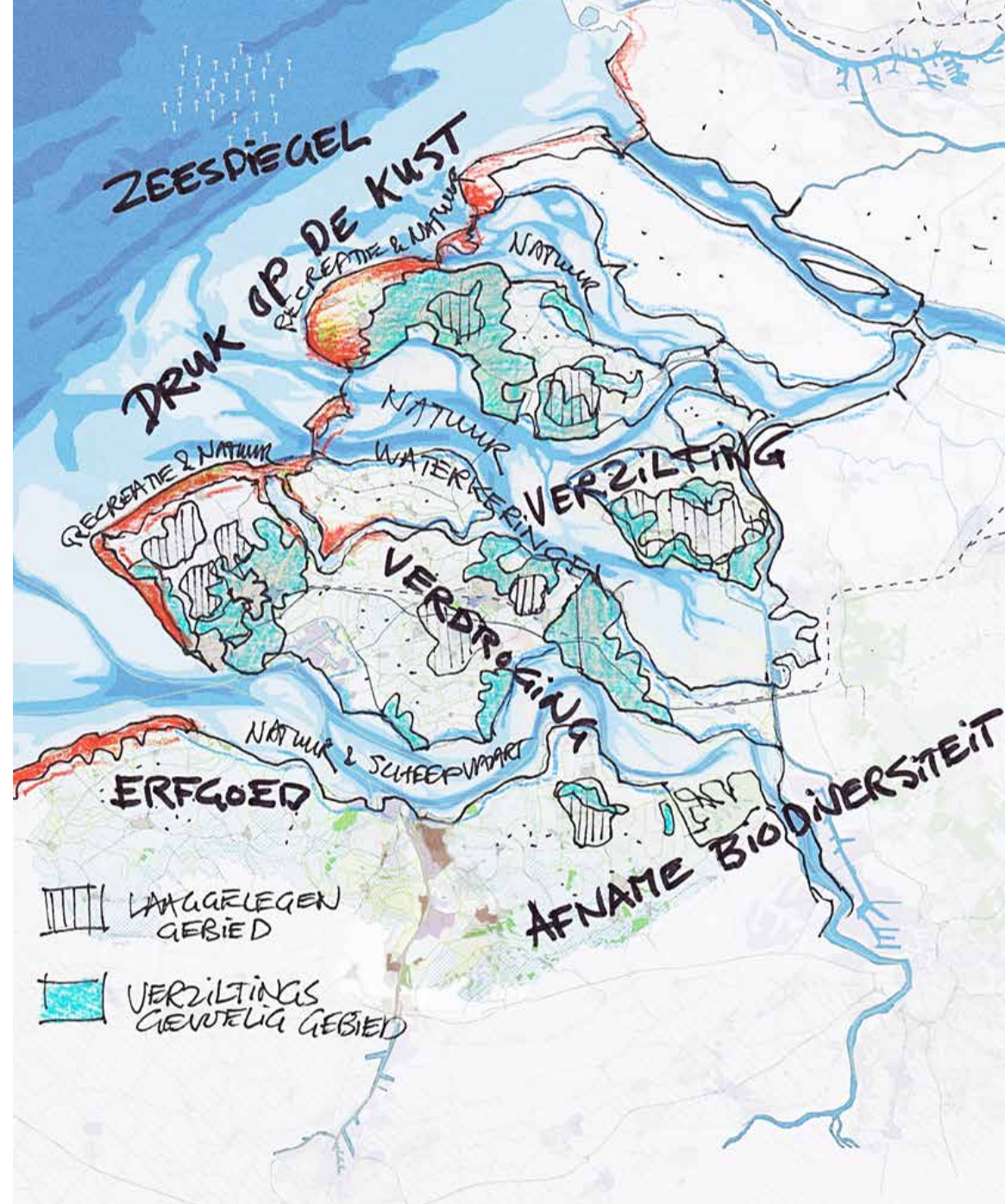
De kaart die wij hier schetsen is bedoeld als inspiratie en aanmoediging, denkend vanuit die ondergrond: maak die nieuwe kaart voor Zeeland en organiseer het proces voor transitie in het landelijk gebied. Als trots aanbod voor de delta en nieuw elan in het landelijk gebied.

Kennis van het gebied en van de historische ontwikkeling en het historische grondgebruik en al die prachtige aanleidingen in het erfgoed zijn onmisbaar om het landschap te begrijpen en de stap naar de toekomst te zetten. Die kennis is ruimschoots aanwezig in Zeeland. Voor het Zeeuwse landschap van de toekomst hebben we behoefte aan nieuwe ontwerpprincipes en gebiedsprocessen, net zoals dat deze in het verleden gehanteerd zijn bij de herinrichting van Walcheren of bij de ruilverkavelingen van weleer. Deze delta is altijd in beweging en daarom voortdurend mooi. Er komt weer een nieuwe beweging.

Ondergrond en watersysteem

Ontwikkelingen

MOGELIJKE BOUWSTENEN VOOR DE AGENDA

- > Bodem en water als ordenend principe voor een ontwikkelstrategie voor het landelijke gebied
- > Maak die nieuwe kaart, het aanbod van Zeeland
- > Met een legenda gericht op de transitieopgaven en als methode voor het gebiedsprocessen, bijvoorbeeld:
  - > Royaler Kustlandschap
  - > Innovatiever Deltalandschap
  - > Toekomstbestendig landbouwgebied (circulair)
  - > Dynamisch groot water

Ter inspiratie: op basis van
landschap en ondergrond

THEMA 3

NORTH SEA PORT, GRENSOVERSCHRIJDEND STERK ECONOMISCH CLUSTER

Vraag aan het Atelier

Wat is de positie van dit economisch cluster in het corridorlandschap, hoe functioneert het en wat zijn de kansen voor verduurzaming?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

De industrie- en havencomplexen van Zeeland (Vlissingen Sloegebied, Terneuzen) zijn recent samengegaan met die van Gent en vormen sindsdien één havenbedrijf. Er is grote bereidheid tot samenwerking en er is sprake van een grensoverschrijdende economische zone met een duidelijke gemeenschappelijk ambitie en agenda. Er is sprake van een enthousiaste club mensen, die met elkaar het cluster willen versterken en duidelijk met veel plezier.

Dit havencomplex is van groot nationaal belang, ook de opgaven zijn dat. Het onderscheidt zich door de toegevoegde waarde (niet het verslepen van containers) en door specifieke maak-industrieën. De toekomstkansen zijn groot, maar er is op een paar fronten versterking nodig.

1. Ligging in corridorlandschap

De havens en industrieën liggen excentrisch en zijn nog onvoldoende aangesloten op het corridorlandschap. De verbindingen over land zijn beperkt terwijl de verbindingen over water goed zijn. De Seine Schelde verbinding is met de aanleg van de sluis, een groeiende kans voor de toekomst maar het zwaartepunt van de verbindingen tussen Rotterdam en Antwerpen loopt meer naar het oosten. Het is dus van belang om het zwaartepunt van de verbindingen meer naar het westen te verleggen. Het gaat dan om de bovengrondse maar zeker ook om de ondergrondse verbindingen, zoals spoorverbindingen, elektriciteit (380 KV) en stoffenvervoer (H₂, gassen, vloeistoffen). Deze schakels zijn cruciale voorwaarden om verder te kunnen ontwikkelen en te werken aan het samenhangend systeem van havens.

2. Omgaan met toekomstige ruimtevragers

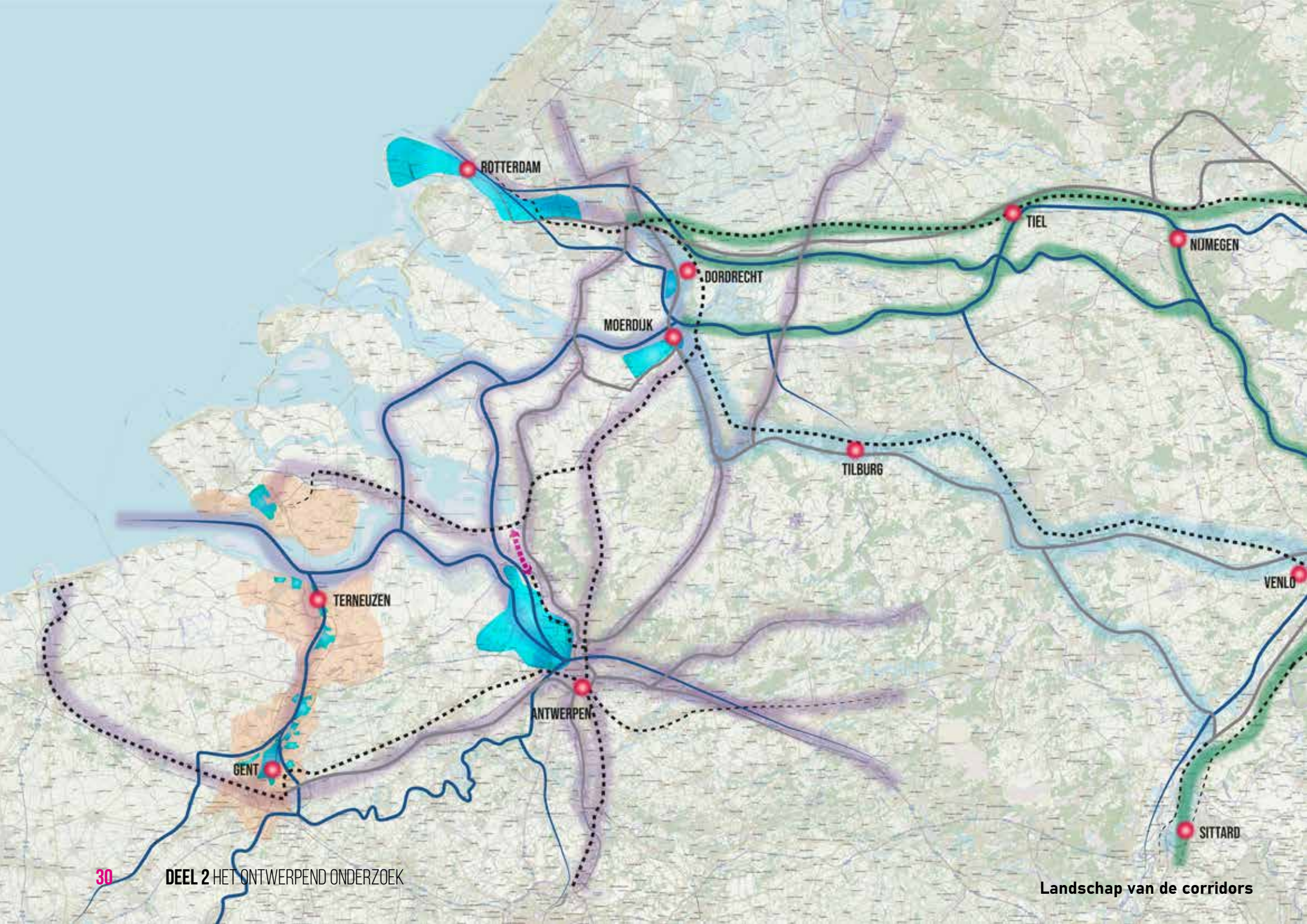
De kracht van het cluster is de ontwikkelruimte. Deze ruimte is nodig voor verdere groei van bedrijven, van netwerken. Maar ook buffering van zoetwater vraagt in toenemende mate om ruimte. Voor groei en ontwikkeling zal groen en natuur

moeten worden gecompenseerd. Ook daarvoor is ruimte nodig in de toekomst. De verduurzaming van het cluster en de energie voorzienig vraagt ook ruimte in de vorm van de ontwikkeling van alternatieve bronnen zoals waterstoffabrieken.

3. Versterking van de kwaliteit van het grensoverschrijdende vestigingsklimaat van dit cluster

Het cluster ligt in een grensregio. Die grens is nog teveel een obstakel. Worden die obstakels weggenomen dan is 8% extra economische groei mogelijk. Ook de arbeidsmarkt en de leefomgeving van het daily urban system vraagt om een stevige kwaliteitssprong.

LANDSCHAP VAN DE CORRIDORS

LEGENDA

Regionale knooppunten

Treinverbinding

Wegverbinding

Waterverbinding

VEZA-boog

Havengebied

North Sea Port District

Corridor Zuid

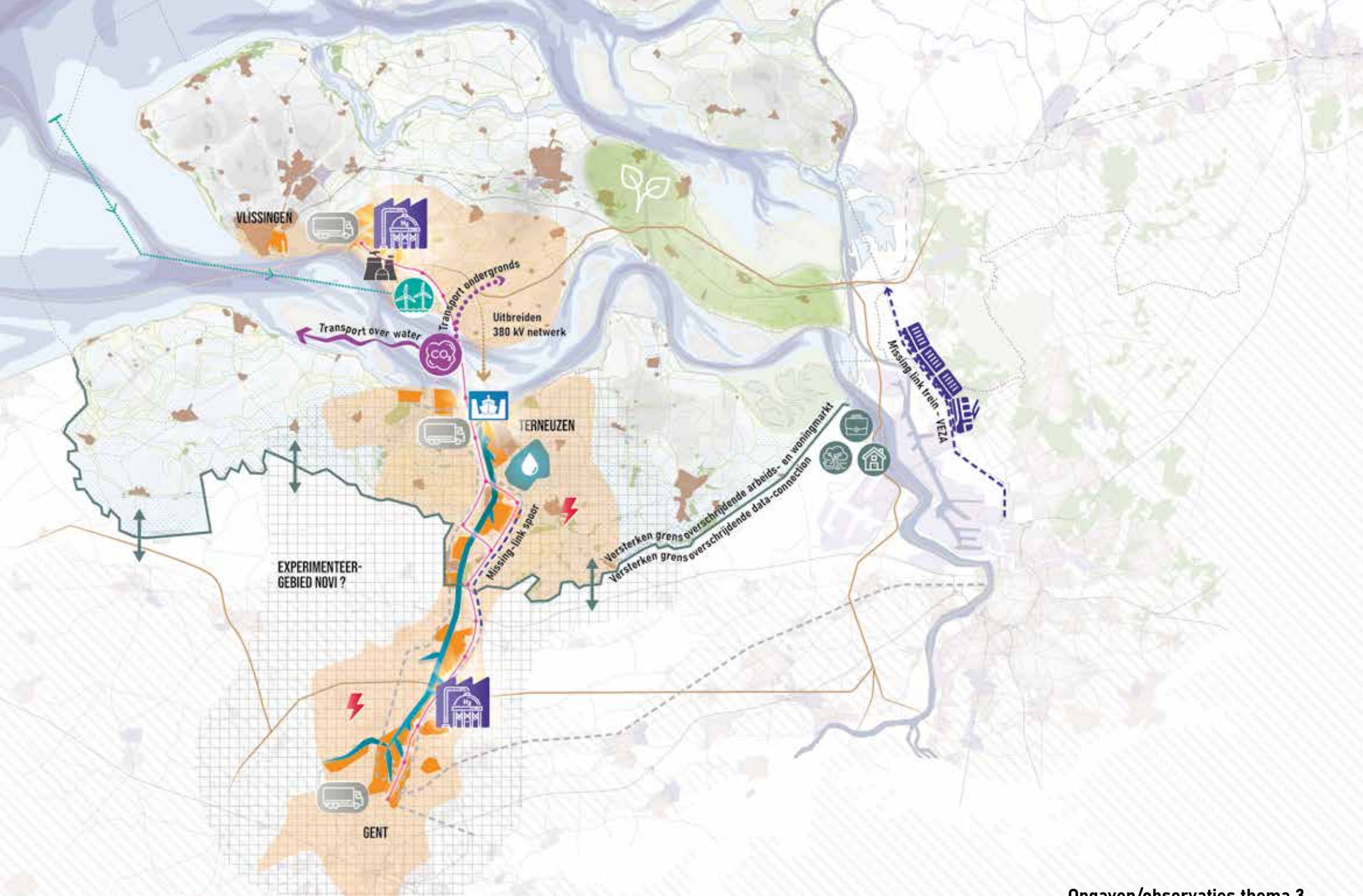

Corridor Zuid-Oost

Corridor Oost

LEGENDA

- North Sea Port District
- Experimenteergebied Novi ?
- Havengebied
- Kanaal Terneuzen-Gent
- Grens Nederland-België
- Bestaand spoor
- Missing-links spoor
- 380 kV netwerk
- Uitbreiding 380 kV netwerk
- CO2 transport ondergronds - Rotterdam
- Waterstoffabriek
- Waterbekkens
- Ontkoppelplekken
- Natuurcompensatie
- Nieuwe Sluis 2022
- Aanlanden wind op zee via Borsele
- Kerncentrale
- Elektrificatie North Sea Port District
- Backbone waterstof, CO2, warmte, nafta, zuurstof, etc.
- Grens provincie

MOGELIJKE BOUWSTENEN VOOR DE AGENDA

- > Implementatie advies Donner/Brex
- > Versterken van de positie in de Corridors
  - > Ondergronds (o.a. 380KV, CO2, netwerk voor reststromen)
  - > Bovengronds (CUST studie, Rail Gent Terneuzen studies)
- > Samenwerking in ruimtevreter
  - > Zoetwater, bekkens
  - > Duurzame energie, waterstoffabrieken 2x , aansluiting kerncentrale, windpark op zee via Borsele
  - > Circulaire Industrie
  - > Natuurcompensatie
- > Versterking van de kwaliteit van het vestigingsklimaat Vlaanderen-Zeeuws Vlaanderen
- > Capaciteit/Diepte Kanaal

THEMA 4

KUSTZONE, VERBINDEN VAN DE VOORDELTA EN DE KOPPEN VAN DE EILANDEN

Vraag aan het Atelier

Zeeland heeft een Kustvisie en het Rijk een Gebiedsagenda Grote Wateren. Er wordt (samen)gewerkt aan waterveiligheid (kustfundament) en ecologie, maar de vraag is of er meer synergie nodig en mogelijk is, bijvoorbeeld met recreatie en natuurontwikkeling.

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

De kust is van iedereen. Het kustfundament is heilig en de kustlijn ligt beleidsmatig vast, enkel op basis van waterveiligheid. In de Voordelta is een rijk ecosysteem ontstaan. De kust van iedereen is prachtig: een gezamenlijke schat. Maar ook een probleem. Het maakt integraal werken en samenwerken extra complex want iedereen gaat over een stukje en over alles. De druk van ruimteclaims en programma vanuit het achterland neemt toe: natura2000, stikstofdepositie door scheepvaart, waterwinning en met name recreatie. Teveel functie claims, teveel van alles in deze smalle zone. De stapeling van huidige functies en wensen is hoog.

De kust is een economische motor van Zeeland. Een groot deel van de recreatie en het toerisme kiest de kust als bestemming en daarvan profiteert de hele regio. De kust is bovendien een aantrekkelijk onderdeel van het stedelijke systeem. Dan is het lastig om nee te zeggen tegen initiatiefnemers. Sturing op kwaliteit wordt hierdoor bemoeilijkt.

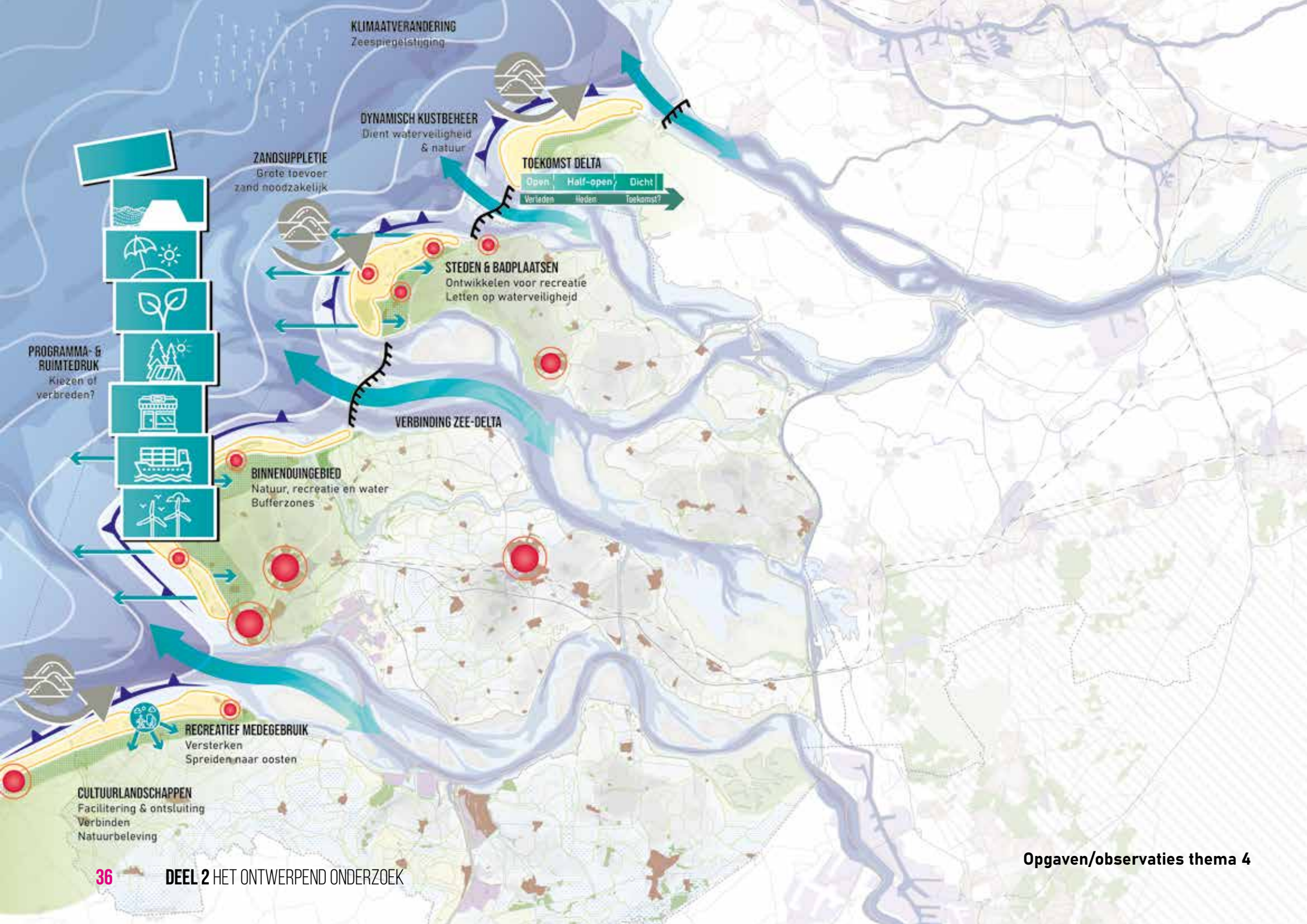
De deltakust wordt zorgvuldig onderhouden door het Rijk. Zandsuppleties houden het kustfundament op peil. Dat is een voortdurend gevecht tegen diepe geulen, stroming en afslag. Kan dat niet veel slimmer?

Het Atelier verkende de kustzone in haar profiel, de dwarsdoorsnede. Kan de kust breder en robuuster worden met meer plaats voor alle ruimteclaims? Riffen, zandmotors, bredere stranden, stuifduinen, binnenduinrand landgoederen? Ruimte voor natuur en recreatie en een buffer tegen stikstofdepositie? Of moet je veel meer gaan KIEZEN waar wat kan en waar dus niet?

We constateren dat het antwoord afhankelijk is van een meer precies beeld van de

ruimteclaims: energie, natuur, recreatie, veiligheid. Alles wordt meer, maar niemand weet precies hoeveel en waar. Dat moet duidelijker worden. Pas dan kun je kiezen en misschien verbreden. Pas dan weet je wie je partners zijn.

KLIMAATVERANDERING
Zeespiegelstijging

DYNAMISCH KUSTBEHEER
Dient waterveiligheid & natuur

ZANDSUPPLETIE
Grote toevoer zand noodzakelijk

TOEKOMST DELTA
Open | Half-open | Dicht
Verleden | Heden | Toekomst?

STEDEN & BADPLAATSEN
Ontwikkelen voor recreatie
Letten op waterveiligheid

PROGRAMMA- & RUIMTEDRUK
Kiezen of verbreden?

VERBINDING ZEE-DELTA

BINNENGEBOED
Natuur, recreatie en water
Bufferzones

RECREATIEF MEDEGEBRUIK
Versterken
Spreiden naar oosten

CULTUURLANDSCHAPPEN
Facilitering & ontsluiting
Verbinden
Natuurbeleving

MOGELIJKE BOUWSTENEN VOOR DE AGENDA

- > Schets aan het Profiel Kustzone 2050.
- > Ruimte schaarste in beeld brengen door de kwantificering van de opgave:
  - > Energie
  - > Natuur/stikstof (stuifduin/klimaatbos)
  - > Verbreding van recreatie landwaarts
  - > Waterveiligheid

LEGENDA

- Steden/badplaatsen
- Zandsuppletie
- Rijk binnenduingebied
- Kustgebied
- Programma
- Verbreden kustgebied
- Recreatief medegebruik
- Kustbeheer
- (Half)open verbinding zee-delta
- Dammen
- Grens provincie

THEMA 5

VLAANDEREN EN ZEEUWS VLAANDEREN, ALS GRENSOVERSCHRIJDEND VESTIGINGSKLIMAAT

Vraag aan het Atelier

Welke kansen biedt een grensoverschrijdende ontwikkeling van Vlaanderen en Zeeuw-Vlaanderen als één geheel en wat zijn de randvoorwaarden voor ontwikkeling?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart.

Het North Sea Port district is een belangrijke economische motor en de regio en stad Gent groeit en kan de druk op de woningmarkt niet aan. Zeeuws Vlaanderen biedt rust en ruimte. Toch kiest men niet alleen voor dit gebied, ondanks de grote sprong over het water zijn Goes of omgeving Middelburg concurrenten. Binnen Zeeuws Vlaanderen is sprake van krimp.

Zeeuws Vlaanderen biedt Rust en Ruimte als belangrijkste complementaire kracht t.o.v. het verstedelijkt landschap van Vlaanderen. In Gentse plannen kijkt men naar samenwerking met Terneuzen en voor het gehele havengebied juist om de groei in de Gentse regio op te vangen. Vanuit Gent is Zeeuws-Vlaanderen een

kans maar dit wordt nog niet van beide kanten gelijk omarmd. De visuele openheid van het agrarisch landschap heeft kwaliteit maar is kwetsbaar voor verrommeling, zeker in de buurt van haven en industrie. Bovendien is het nu slecht toegankelijk. Er moet in het landschap geïnvesteerd worden om de nieuwe vraag op te vangen. De woningvoorraad sluit bovendien niet aan bij de vraag. Dit is geen goede conditie voor een aantrekkelijke woon,- en leefomgeving voor nieuwe inwoners. Gelukkig is er zeker sprake van een aantal parels in dit landschap en er wordt ook gewerkt aan de aanleg van grensoverschrijdende landschapsparken. Een integrale grensoverschrijdende aanpak en ontwikkeling met de blik op Vlaanderen en Gent biedt kansen.

Ook wordt hard gewerkt aan de complementaire kracht van de kleine kernen om zo kwaliteit van leven en het voorzieningenniveau op peil te kunnen houden. Daarbij zou Terneuzen zich meer kunnen gaan ontwikkelen als regionaal centrum in het netwerk van kernen en als basis voor het vestigingsklimaat voor de North Sea Port. Dat vraagt o.a.

om herstructurering van de bestaande woningvoorraad. De plannen zijn in ontwikkeling maar de uitvoering blijft achter, het is bestuurlijk nog moeilijk kiezen en loslaten.

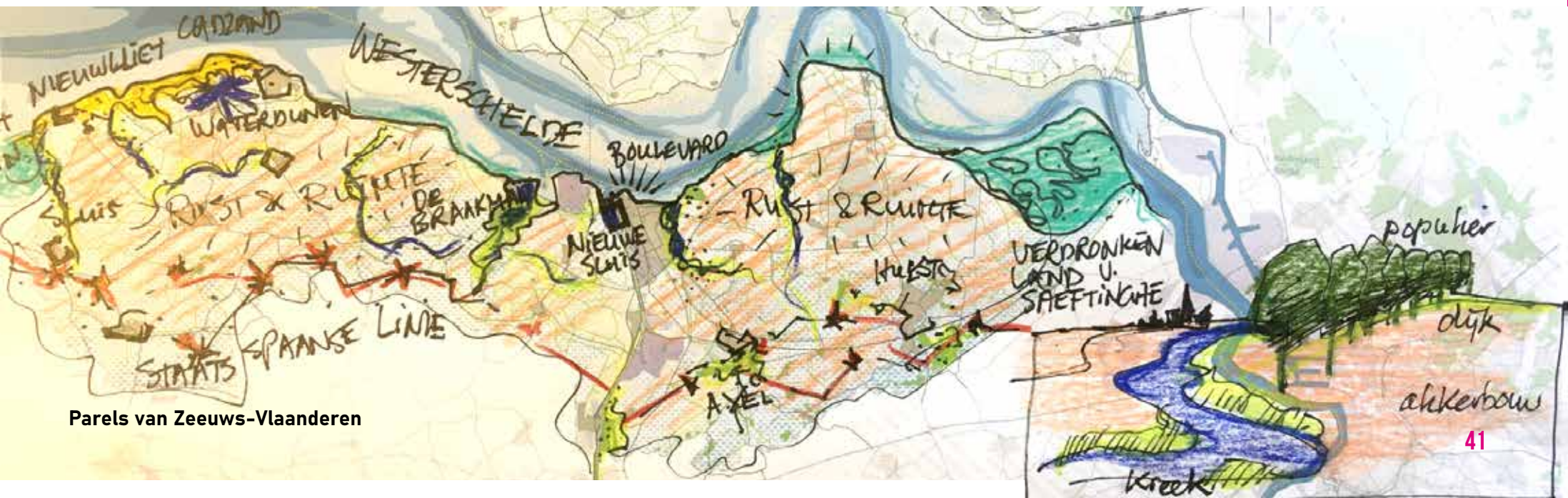

LEGENDA

- Steden
- Centra
- ▨ Tussengebied
- ▨ Grensoverschrijdende parken
- 🛒 Voorzieningen - palet verdelen
- ☀️ Trengleister - kust
- 👤 Kwalitatieve mismatch woningmarkt en huishoudens
- ↔️ Verbinding ontbreekt
- Grens provincie

MOGELIJKE BOUWSTENEN VOOR DE AGENDA

- > Focus op Terneuzen
  - > De Grote Verbouwing
  - > Wateropgave/Parken/Natuurcompensatie aangrijpen voor het versterken van de omgevingskwaliteit
  - > OV en fiets verbindingen
- > Kwaliteiten landschap in de spotlights zetten en versterken.
- > Hoe organiseer je complementaire kracht op niveau van de kernen m.n. op het vlak van het voorzieningenniveau?
- > Opgaven grensoverschrijdend aanpakken.
- > Mobiliseer vormen van leiderschap, spiegel je aan de slagvaardigheid van de haven?

Parels van Zeeuws-Vlaanderen

THEMA 6

LANDELIJK GEBIED, IN RELATIE TOT DE GROTERE WATEREN

Vraag aan het Atelier

Waar liggen kansen voor pilots voor oeverzones, is het zoetwatervraagstuk voldoende geadresseerd, waar liggen de knik-momenten?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

Voor de grote deltawateren is ongelofelijk veel kennis vergaard. Nederland heeft het best bestudeerde delta estuarium ter wereld. Het open deltagebied is na 1953 grotendeels afgesloten. Het halfopen deltagebied zoekt nog naar een nieuwe ecologische balans. In de gebiedsagenda Zuidwestelijke delta is de strategie naar 2050 uitgestippeld voor de deltawateren. Maar hoe zit het met het raakvlak land en water? Waarom wordt er nog vaak vanuit die twee verschillende werelden gedacht en gewerkt?

De 600 kilometer waterlijn vraagt permanente zorg. Dijken en dammen worden goed onderhouden. De vraag is echter hoe houdbaar dat is op termijn. Als de klimaatverandering doorzet, hoe ziet de delta er uit na 2050? Verandering lijkt aan

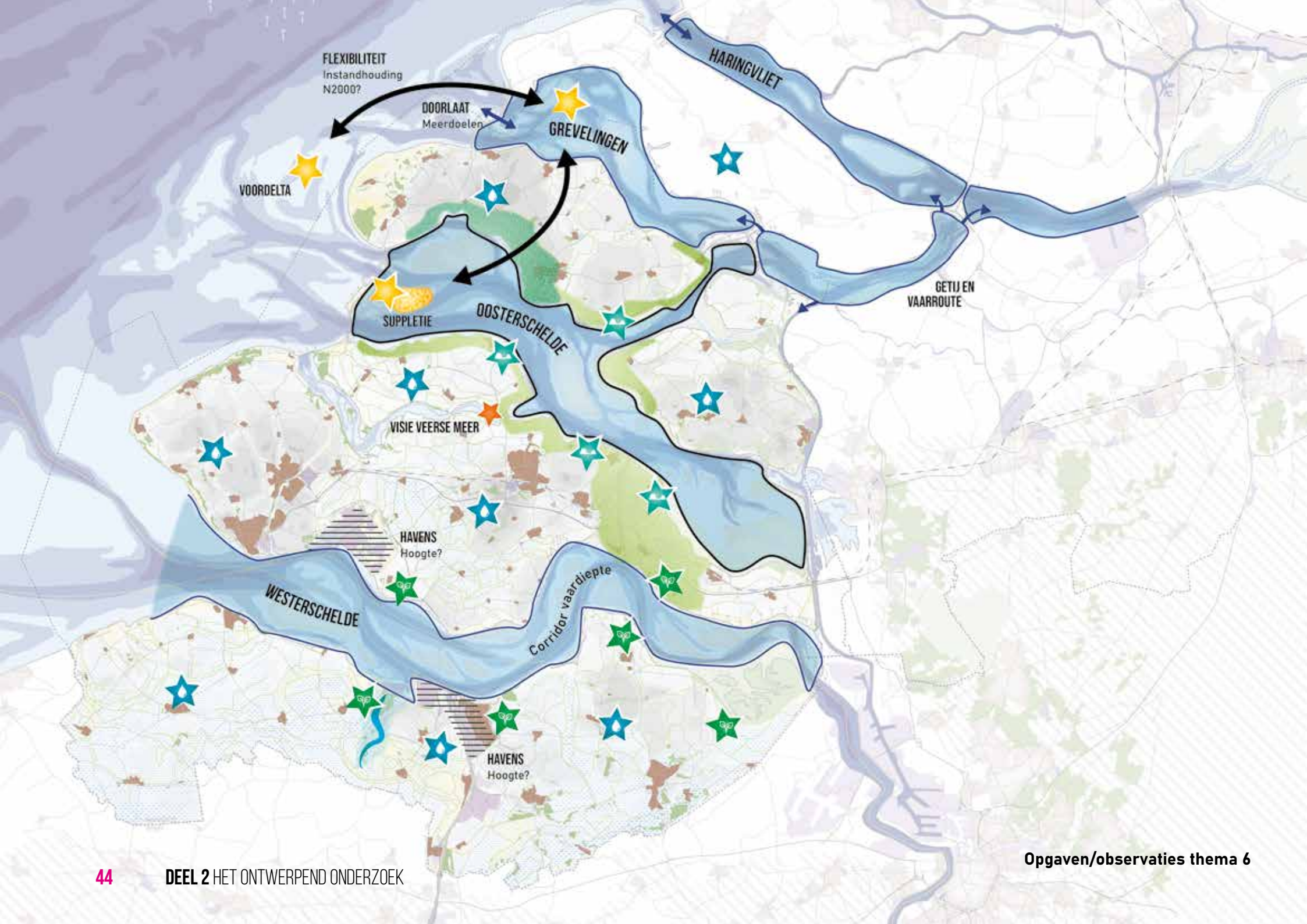
de orde. We zien nu al verschuivingen in de natuurwaarden. Huidige Natura 2000 ligt niet altijd meer logisch en het behoud is soms lastig. Kan dat meer flexibel? Vaargeulen moeten ook in de toekomst op diepte blijven. Hoe houden we ook op langere termijn een goede balans tussen ecologie en goed functionerende vaarwegen? De verzilting van het achterland neemt toe. Hoe behouden we de zoetwatervoorziening? Schorren en platen kalven af door de golven. Welke combinatie met veiligheid kunnen de suppleties bieden? Het vraagt allemaal ruimte en de reserveringen hiervoor moeten op tijd worden gedaan om straks van koers te kunnen wisselen.

Een mogelijke nieuwe vorm van de deltaranden is de dubbele waterkering. Breder, natuurlijker, meer medegebruik, robuuster. Dat vergt investeringen en transformatie van gronden. Wat kan de economische waarde zijn van deze ruimte in de tussentijd? De juridische haken en ogen, kosten en eigendomskwesties zijn groot en de onzekerheden ook. Heeft het zin om te investeren in dynamische natuur als door klimaatverandering natuurwaarden beter

op een andere plek floreren? Heeft het zin om te gaan voor dubbeldijken als de delta na 2050 meer wordt afgesloten? Vragen die we momenteel alleen via pilots kunnen beantwoorden. Het Atelier ziet 4 mogelijke plekken voor zulke pilotgebieden, vooral rond de Oosterschelde:

- > Zone Westenschouwen-Koudekerke-Ellemeet ('hals' van Schouwen)
- > Zone Middelburg-Veersemeer-Breezand (Walcheren)
- > Zone Goes-Veersemeer-Kats-Colijnsplaat (Bevelanden)
- > Zone rondom Terneuzen (Z Vlaanderen)

De pilots moeten inzicht geven in hoe je slim ruimte reserveert om adaptief te kunnen handelen. Dat is de ene kant. Daarnaast is een beter inzicht gewenst in de lange termijnopties. Waar liggen de knikpunten in het deltasysteem op lange termijn, na 2050. Kunnen we met elkaar een tijdbalk tekenen waar knikpunten in de tijd worden uitgewerkt.

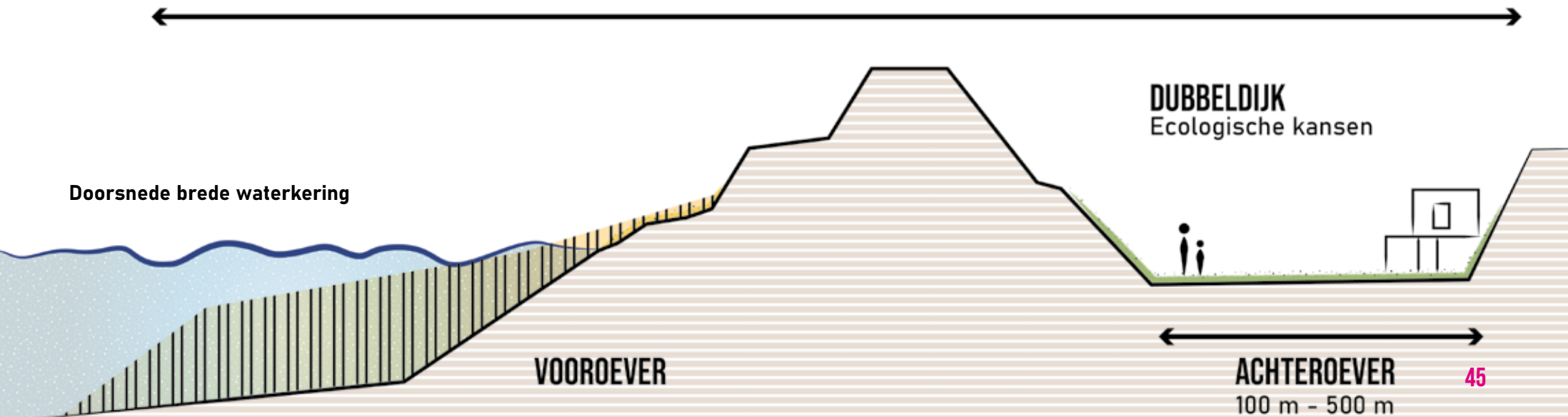
LEGENDA

- Pilot brede waterkering
- (Pilot) Natuur en corridor
- Zoetwatervoorziening
- Flex Natura2000 (uitruilen?)
- Zachte randen
- Zachte randen: voorbeeldgebied brede waterkering
- Havengebied
- Zoekgebied Oosterschelde
- Visie Veerse meer - voorbeeldprojecten
- Grens provincie

BREDE WATERKERING/OEVERZONES

300 m - 1000 m

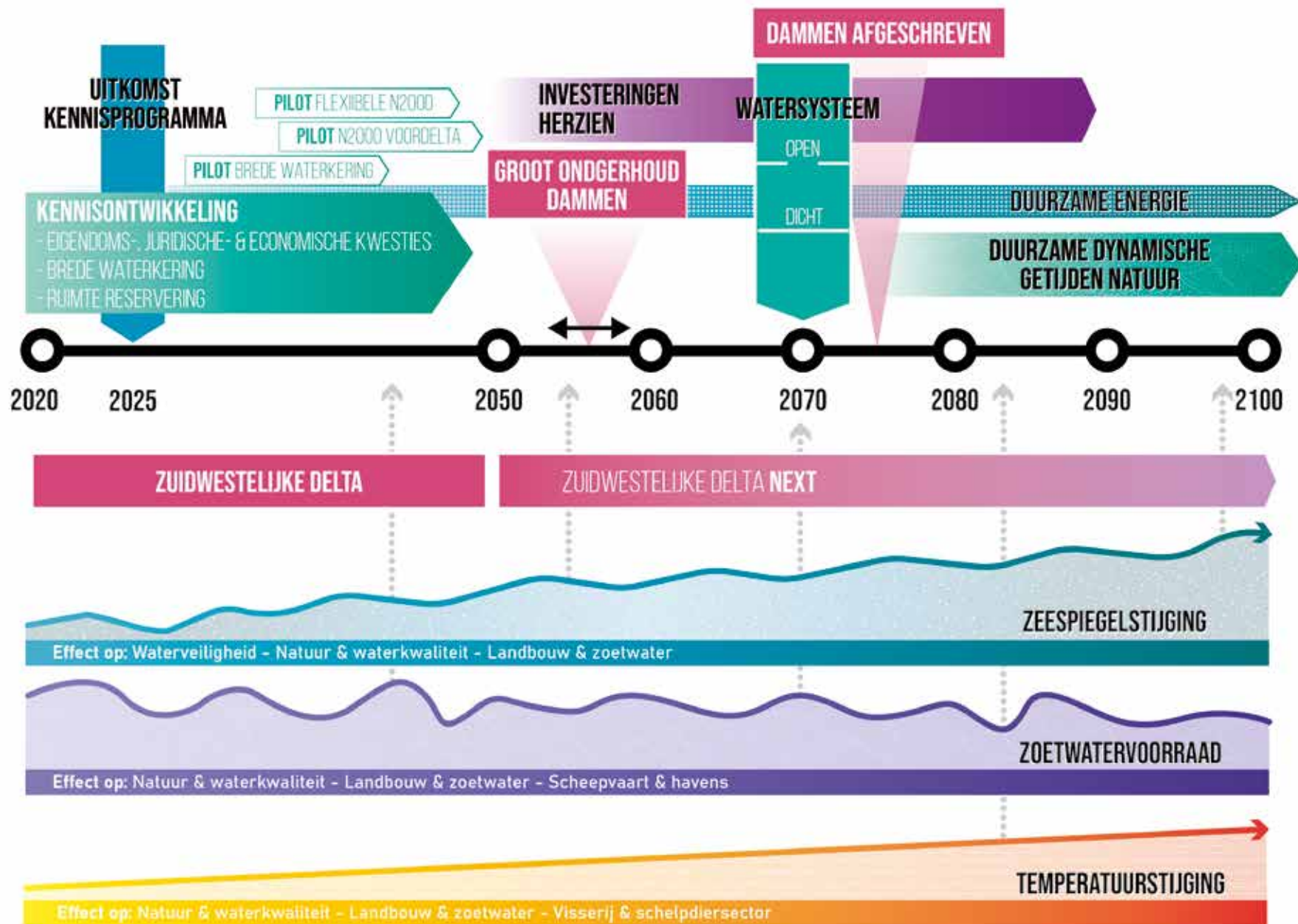
Doorsnede brede waterkering

VOOROEVER

DUBBELDIJK
Ecologische kansen

ACHTEROEVER
100 m - 500 m

MOGELIJKE BOUWSTENEN VOOR DE AGENDA

- > Gezamenlijke tijdbalk met knikpunten in beeld brengen voor adaptief programmeren vanuit land en water
- > Kennis ontwikkeling over ruimte-reservering brede waterkeringen starten: zoekgebied Oosterschelde
- > Onderzoek flexibilisering Natura 2000 voor een uitruil van gebieden: een nieuwe logica

BELEIDSCONTEXT PER THEMA

Beleidscontext per thema

Thema 1 Sterke Steden, de positionering	50
Thema 2 Hoofdstructuur landelijk gebied, vanuit de ondergrond	51
Thema 3 North Sea Port, grensoverschrijdend sterk economisch cluster	53
Thema 4 Kustzone, verbinden van de voordelta en de koppen van de eilanden	56
Thema 5 Vlaanderen en Zeeuws Vlaanderen, als grensoverschrijdend vestigingsklimaat	57
Thema 6 Landelijk gebied, in relatie tot de grotere wateren	58

Sterke steden

Centrale opgave

Walcheren en Schouwen-Duiveland zijn anticipeergebieden. De Z4, Middelburg, Vlissingen, Goes en Terneuzen vormen centrumsteden waar voorzieningen zijn geconcentreerd. De A58 en de spoorlijn naar Vlissingen vormen de economische ontwikkelings-as van Walcheren en Beveland. Een snellere verbinding met de Brabantse stedenrij, de Zuidelijke Randstad en Antwerpen biedt ontwikkelingsmogelijkheden. Zeeuws Vlaanderen (en Schouwen Duiveland) is een krimpgebied. Een grensoverschrijdende ontwikkeling in samenhang met de Gentse agglomeratie, net over de grens groeit hard, dit biedt kansen. Geen goede relatie bereikbaarheid over de grens. De Kanaalzone Gent-Terneuzen vormt een grensoverschrijdende economische ontwikkelings-as in Zeeuws Vlaanderen en Oost-Vlaanderen.

Om uitstekend te kunnen wonen en leven in Zeeland zijn de ambities voor de woningvoorraad, de woonomgeving en de bereikbaarheid van voorzieningen voor

een inclusieve samenleving belangrijk. Omdat de groei in huishoudens gering is, zijn vooral maatregelen nodig die gericht zijn op levensloopbestendigheid en energiebesparing in de bestaande woningvoorraad. Hiervoor is onder andere een hoger sloop- en nieuwbouwtempo nodig.

Actuele beleidsdiscussies

Compensatie Marine Kazerne Vlissingen (BZK/Defensie)

Mogelijke compensatie is gericht op structurele effecten voor versterken sociaal-economische structuur en het vergroten van de aantrekkelijkheid van Zeeland door het versterken van het vestigingsklimaat en de leefbaarheid. De heer Wientjes komt in samenspraak met Zeeland en Rijk met een voorstel voor pakket aan maatregelen. Zeeland en Departementen brengen mogelijkheden voor compensatie in beeld.

Versnelling Woningbouw (BZK)

Provincies en Rijk brengen gezamenlijk de bouwopgave, herstructureringsopgave en plancapaciteit (hard en zacht) in kaart hoe per provincie (rekening houdend met

de nieuwe bevolkingsprognose), en delen informatie onderling. Daarbij gaat het niet alleen om de kwantitatieve opgave, maar ook om de juiste woningen. Zij brengen ook in kaart waar grote/strategische projecten op vastlopen of waar tijdige realisatie van afhangt, en hoe deze kunnen lostrekken/realiseren.

Deze inventarisatie en analyse moet leiden tot inzicht in hoeverre deze opgaven met huidig instrumentarium opgelost kunnen worden en wat er aanvullend nog nodig is om het resterende gedeelte van de opgaven op te pakken. De inzichten opgedaan uit de lopende inventarisatie moeten leiden tot een fidele richting formatie.

De Zeeuwse Woonagenda (Zeeland)

De Provincie Zeeland heeft te maken met een demografische transitie, waarbij de omslag van huishoudengroei naar huishoudendaling in steeds meer gebieden zal plaatsvinden. Door vergrijzing en ontgroening verandert de huishoudensamenstelling in Zeeland ingrijpend. Er vindt een sterke toename plaats van oudere één- en

tweepersoonshuishoudens. Daarnaast is een groot deel van de Zeeuwse woningvoorraad niet energiezuinig. Hierdoor sluit de woningvoorraad onvoldoende aan op de vraag, zowel nu als in de toekomst. Deze ontwikkeling doet zich voor in heel Zeeland, maar verschilt van gemeente tot gemeente.

De Zeeuwse Woonagenda is een gezamenlijke strategie van de Zeeuwse gemeenten en de Provincie Zeeland. Hierin ontwikkelen de Zeeuwse overheden aan een nieuwe aanpak binnen de Omgevingswet. Centraal hierbij staat het vertrouwen tussen overheden en het geven en nemen van verantwoordelijkheid bij de juiste keuzes bij het woonbeleid. Het beoogt de gedeelde opgaven die in Zeeland spelen op het gebied van 'toekomstbestendig wonen' aan te pakken. Met het Kwalitatief Woononderzoek Zeeland (KWOZ) is de huidige stand van de Zeeuwse woningvoorraad onderzocht en afgezet tegen de kwalitatieve behoefte (woningtype, woonmilieu en locatie) van de Zeeuwse bevolking, nu en in de toekomst. Uit het KWOZ komt voort dat de focus steeds meer komt te liggen bij de aanpak van de

bestaande woningvoorraad: van kwantiteit naar kwaliteit. Voor de verbetering van de woningvoorraad is het ook nodig om de juiste woningen toe te voegen. Een gezonde marktspanning is daarbij essentieel.

Omgevingsvisie Zeeland

- > Uitstekend wonen en leven in Zeeland
- > Verandering van de bevolkingssamenstelling en de noodzaak voor toegankelijke voorzieningen
- > Noodzaak om barrières weg te nemen zodat alle Zeeuwen gemakkelijk deel kunnen nemen aan de samenleving
- > Vernieuwing van de Zeeuwse woningmarkt

En verder

- > Actieagenda Bevolkingsdaling: Zeeuws Vlaanderen
- > Woonagenda Zeeland (verbeteren bestaande voorraad)
- > Grensvisie Zeeland en Oost-Vlaanderen
- > Regiodeals I en III
- > RES Zeeland

Gebiedsgerichte programma's en projecten

- > Versnelling IC verbinding richting Roosendaal (4IC per uur)
- > Aansluiting R4 (Programma Slim en duurzaam: Snel en veilig van Goes naar Gent)
- > Onderzoek Rail Gent-Terneuzen
- > Living Lab Smart Mobility: Zeeland
- > Digitaliseringsstrategie (5 G blueprint)
- > Sloopfonds woningen Zeeland en mogelijk transformatiefonds (NOVI)
- > Instrumenten woonagenda
- > Regiodeal I: geld voor herstructurering Terneuzen (geen plannen!)
- > Regiodeal III: Zeeuws Vlaanderen
- > Bijdrage actieprogramma bevolkingsdaling: onderwijs

Landelijk gebied

Centrale opgave

De provincie werkt haar visie op het landelijk gebied uit in het verlengde van de Visie Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden. Daarnaast richt het IBP-VP voor de Zuidwestelijke delta zich op interbestuurlijk en grensontkennend

samenwerken aan een toekomstbestendige Zuidwestelijke Delta met accent op een transitie naar een volhoudbare agrarische sector in een uniek en beleefbaar natuur- en recreatiegebied. Het gaat om het bevorderen van de transitie naar een op langere volhoudbare landbouwsysteem dat functioneert in evenwicht met de omgeving, wat produceert op basis van marktvrage en waarbij kringlopen op een zo laag mogelijk niveau gesloten zijn. Het ontwikkelen van een nieuw waardevol Zeeuws landschap, dat breed wordt gewaardeerd en optimaal ruimte biedt voor wonen, werken en recreëren. Het bevorderen van de biodiversiteit in agrarische gebieden door het versterken van het Zeeuwse natuurnetwerk, groenblauwe dooradering. fysieke uitdagingen als de bodem, het beheer (zoet) water en de (functionele) biodiversiteit. Doelmatig beheer en gebruik van water is de basis voor beheer van het watersysteem. Het realiseren van de klimaatopgave uit het klimaatakkoord voor landbouw en landgebruik. Samen het verschil maken in het landelijk gebied door het realiseren van (nieuwe) uitvoeringscoalities van samenwerkende

partijen die bijdragen aan het realiseren van integrale oplossingen.

Actuele beleidsdiscussies

Visie Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden (LNV/BZK)
Het Ministerie van LNV streeft samen met de sector naar het versterken van kringlooplandbouw. Voor de toekomst van onze voedselvoorziening is het belangrijk dat we bodem, water en grondstoffen niet uitputten. Kringlooplandbouw is daar een onontkoombaar en sluitend antwoord op. Kortom, werken aan een economisch vitaal, leefbaar en ecologisch duurzaam platteland. Door:

- > Zorgvuldig gebruikmaken van grondstoffen, hulpbronnen en natuurlijke omgeving
- > Verantwoord bodembeheer, vermindering gebruik kunstmest
- > Verduurzaming veehouderij en glastuinbouw
- > Natuur-inclusieve landbouw: versterken relatie landbouw en natuur, agrarisch natuurbeheer
- > Verminderen broeikasgassen landbouw
- > Behoud en hergebruik erfgoed bij grote

maatschappelijke opgaven

- > Behoud en versterken hoogwaardige landbouwgronden

Nationale strategie landelijk gebied (LNV/BZK)

Het Rijk is voornemens om vanwege de stikstofproblematiek naar een strategische visie op de inrichting van het landelijk gebied te komen. In het kader van de Gebiedsdialog NOVI is dit door de regio zelf ook geopperd. Discussie is nog gaande. Versterken natuurnetwerk.

Programma ONS Landschap (BZK/LNV/OCW)

Het programma Ontwikkeling Nationale Strategie (ONS) Landschap is een uitvoeringsprogramma van de NOVI waarin het nationaal belang van een aantrekkelijk en herkenbaar landschap nader wordt uitgewerkt. Doel van het programma is naast het behouden van waardevolle landschappen (beschermen) vooral het landschapsinclusief maken van grote transitie (ontwikkelen). Er zijn een aantal deelgebieden geselecteerd waarvoor het Rijk aanvullend actie op het thema landschap

kan gaan nemen, in navolging van het Kustpact. Eén van deze deelgebieden is de Zuidwestelijke Delta. De rol van ONS Landschap is hier vooralsnog verkennend.

Omgevingsvisie Zeeland

De ambitie en ontwikkelingen in de landbouwsector worden op dit moment uitgewerkt in de agenda landelijk gebied, landbouw en natuur waarbinnen we samen met alle relevante partijen de beleidsambities voor landbouw, natuur en met name de samenhang tussen deze, hebben geformuleerd. Daarbij worden vier sporen gevolgd; t.w.

- > Volhoudbare landbouw
- > Biodiversiteit in agrarisch gebied
- > Klimaatopgave voor landbouw en landgebruik
- > Samen verschil maken: kruisbestuiving door uitvoeringscoalities.

En verder

- > Stikstofdossier/Kamerbrief stikstof
- > Natuur: Natuurvisie 2017
- > Handreiking landschap
- > Agenda landelijk gebied Zeeland

Gebiedsgerichte programma's en projecten

- > Gebiedsplan IBP Zuidwestelijke Delta
- > Regiodeal: Zeeland I
- > RES Zeeland
- > Digitaliseringsstrategie (oa uitrol 5 G netwerk)
- > Programma Bodem en Ondergrond
- > Programma Ons Landschap: Kust
- > Nationale Parken: Oosterschelde, NL Delta, Grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide
- > Natuur Netwerk Nederland
- > Natura 2000
- > Erfgoeddeal

North Sea Port

Centrale opgave

Het havencluster Vlissingen-Gent-Terneuzen is een zeehaven van nationaal belang. De Kanaalzone Gent-Terneuzen is aangesloten op de internationale transportcorridor naar Parijs en maakt daarbij onderdeel uit van de corridor zuid. Dit havengebied vraagt om een samenhangend grensoverschrijdend ontwikkelingsperspectief om de transitie naar circulaire economie en duurzame

energie grensoverschrijdend in samenhang te maken en de positie in Europees verband te versterken. De haven heeft een functie als energiehub (assemblage en maintenance windmolens, aanlanding wind op zee) en waterstofhotspot. Het voordeel is dat deze haven nog veel ontwikkelingsruimte heeft.

In de North Sea Port District komen opgaven samen zoals de verduurzaming van de industrie, ruimte voor duurzame energie-opwek, de aanlanding van wind op zee en het slim benutten van restwarmte (afkomstig van industrie) samen. De benodigde energie-hoofdinfrastuctuur van de haven naar land en buisleidingennetwerk voor reststromen is een noodzakelijke voorwaarde. Verbetering van de spoorverbinding Gent-Terneuzen is nodig. Het havenbedrijf en de bedrijven in het havengebied werken al grens ontkennend, alleen worden zij bij de uitvoering nog vaak met de verschillen als gevolg van die landgrens geconfronteerd (b.v. belastingen, sociale zekerheid, infrastructuur vergunningen, transport afval, etc). Het is nodig om de bestuurlijke armslag op nationaal niveau te versterken om een samenhangend ontwikkelingsperspectief

mogelijk te maken van Zeeuws Vlaanderen en Vlaanderen.

Actuele beleidsdiscussies

Grensvisie en werkagenda North Sea Port District (BZK/EZK)

Oost Vlaanderen, West Vlaanderen en Zeeland hebben een gezamenlijke grensvisie opgesteld. Aan beide zijden van de grens wordt op verschillende bestuurlijke niveaus gewerkt aan (ruimtelijke) visiedocumenten of zijn ze juist gereedgekomen. In de Strategische Grensvisie worden de ambities visies en plannen geïntegreerd in een gezamenlijk gedragen document. Het doel is om met dit gezamenlijke verhaal ingrediënten en concrete initiatieven tot samenwerking op te starten. Hierdoor krijgt de grensoverschrijdende samenwerking meer gestalte. De functie van de grensvisie is in dit geval tweeledig: enerzijds om bestaand provinciaal beleid binnen de drie provincies aan te scherpen en anderzijds om een gezamenlijke agenda op te stellen voor het Interreg programma van de Vlaanderen en Nederland. De overheden in het North Sea Port District hebben ter uitvoering van de Grensvisie een werkagenda opgesteld,

gericht op het duurzaam ontwikkelen van de North Sea Port en het versterken van de leefbaarheid en het vestigingsklimaat in het grensoverschrijdend havengebied.

NOVI/Omgevingsagenda Zuidwest (BZK)

Doel is gebiedsgerichte ontwikkeling van NSPD als sterk grensoverschrijdend cluster. Maakt onderdeel uit van de prioritaire ruimtelijke opgaven die op dit moment ikv de Omgevingsagenda Zuidwest worden uitgewerkt. Staat op de shortlist van NOVI-gebieden.

Werkgroep Grensbelemmeringen (BZK)

Experimenteerregio voor grensoverschrijdende ontwikkelingen. Grensontkennend werken weerbarstig. Op Vlaams-Nederlandse Top in november 2018 afgesproken dat wordt onderzocht hoe Vlaamse en Nederlandse vergunningen, procedures en andere regelgeving beter op elkaar kunnen worden afgestemd om onder meer grensoverschrijdende infrastructuur sneller tot stand te kunnen brengen. De eerste resultaten van het onderzoek naar wetgevende knelpunten worden in de zomer 2020 verwacht.

Structuurvisie Buisleidingen (EZK en BZK)

In de Structuurvisie Buisleidingen is in het havengebied/industriële cluster van Terneuzen tot aan de Belgische grens, indicatief ruimte aangewezen voor de ontwikkeling en aanleg van buisleidingen voor het vervoer van gevaarlijke stoffen. De gemeente Terneuzen heeft de ruimte voor buisleidingen conform de Structuurvisie Buisleidingen vastgesteld in een gemeentelijke structuurvisie. De ruimte is daarbij onder andere te benutten voor buisleidingen voor CO₂.

Programma Energiehoofdinfrastructuur (EZK/BZK)

Koppeling waterstof en wind op zee. Voor de zomer van 2020 zal worden onderzocht op welke manier de koppeling van wind op zee-projecten met waterstof de verdere ontwikkeling en uitrol van beide kan versterken.

Concept Havenvisie (IenW)

De overheid en de havens willen er samen voor zorgen dat de Nederlandse (zee)havens hun leidende en krachtige positie kunnen

behouden in de economie van de toekomst die duurzaam, digitaal en verbonden is. Energietransitie is de grootste uitdaging. Concurrentievoordeel strategische ligging vasthouden door blijven investeren in bereikbaarheid en infrastructuur. Aanpassen logistieke keten en bedrijfsmodellen: digitalisering, automatisering en de gerelateerde technologieën als basis voor duurzame en efficiënte logistieke ketens en nieuwe bedrijfsmodellen.

Goederenvervoeragenda (IenW)

Ambitie is robuust, efficiënt en duurzaam transportsysteem, zodat het bedrijfsleven ook in de toekomst concurrerend kan zijn en tegelijkertijd maatschappelijke belangen geborgd worden. Prioritaire thema's zijn: Digitaal transport, Duurzaam goederenvervoer en logistiek, Duurzame en efficiënte stadslogistiek, integrale goederencorridors.

Thema's voor NSPD zijn:

- > Corridor Zuid: Amsterdam-Rotterdam-Antwerpen-Parijs: mogelijkheid van doorontwikkeling van de corridorgerichte aanpak voor goederenvervoer zuid.

- > Modal shift: inzet op extra investeringen in spoor: ontknopen van bottlenecks; directe spoorverbinding oostzijde van kanaal tussen Gent en Terneuzen en optimale spoorverbinding tussen Vlissingen en Antwerpen.
- > Transitie naar CO₂-arme en circulaire economie: optimaliseren waterstofnetwerken, warmterotondes, CO₂-reducties en andere reststromen.
- > Uitbreiding van grensoverschrijdende buisleidinginfrastructuur mn aansluiting op waterstof en CO₂-infrastructuur tussen Rotterdam en Antwerpen.
- > CO₂-TransPorts: samenwerking havens Rotterdam, Antwerpen en North Sea Port aan CO₂ afvang en opslag.

Smart Delta Resources (EZK)

Het SDR zet in op CO₂ reductieopgave van ongeveer 20 mton per jaar naar nihil in 2050. Daarvan komt iets meer dan de helft op conto van de Nederlandse deelnemers. Vermindering van de energievraag door innovatieve technologieën. Als grootste waterstofcluster van Nederland en Vlaanderen internationaal koploper blijven in de industriële waterstofeconomie.

In de roadmap staan drie thema's centraal en acht projecten. Thema's zijn:

- > CO₂ opslag en gebruik (CCS/CCU)
- > Elektriciteit en waterstof
- > Circulaire grondstoffen

Beleidsagenda Waterstof (EZK)

Huidige hubfunctie van havens in de internationale energiestromen te behouden. Nederland wordt een spil in deze keten van waterstof en bestaande infrastructuur daarvoor in te zetten. Centrale uitdaging is het op gang brengen van een duurzame waterstofketen. Inzet van een deel van het bestaande gasnet voor het transport van waterstof. Kabinet wil een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van de infrastructuur voor waterstof.

Gebiedsgerichte programma's en projecten

- > Taskforce infrastructuur
- > RCR Wind op Zee
- > Structuurvisie Buisleidingen
- > Clusteruitwerking/koplopersprogramma industrieclusters
- > CO₂-TransPorts
- > Corridor Zuid: Amsterdam-Rotterdam-

- Antwerpen-Parijs
- > Onderzoek Rail Gent-Terneuzen
- > Canal Seine Nord
- > Living Lab Smart Mobility
- > Digitaliseringstrategie (5 G blueprint)
- > Werkagenda North Sea Port District

Kustzone

Centrale opgave

De Zeeuwse kust met strand, de duinen, dammen en dijken beschermt Zeeland tegen overstromingen. Het strand en de duinen variëren in breedte en vormen een groot aaneengesloten natuurgebied. Het gebied is aantrekkelijk voor dag- en verblijfsrecreatie en is daarmee een belangrijke economische sector in Zeeland, de van Nederland. In de huidige strategie voor kustverdediging staan zandsuppleties op het strand centraal. Langs de kust zorgen stromingen, golven, zeespiegelstijging en bodemdaling voor structurele erosie. Om de kust in de huidige vorm te handhaven en de waterveiligheid te behouden, wordt jaarlijks zand toegevoegd. De opgave in Zeeland is om de veiligheid te behouden, maar waar mogelijk grootschalige zandsuppleties voor de bescherming van

de kust te combineren met het verbeteren van de natuurkwaliteit in de duinen en de Voordelta en met de landschappelijke en recreatieve kwaliteit van de kust.

Actuele beleidsdiscussies

Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta (IenW)
Hoofdaccent van de Gebiedsagenda ZWD ligt op waterveiligheid, waterkwaliteit, zoetwatervoorziening en ecologie grote wateren. In de Zuidwestelijke Delta zijn keuzes voor waterveiligheid bepalend voor de ontwikkelingsmogelijkheden van de kust. Daarom stemmen wij de Omgevingsagenda de ontwikkelingen op land af op die van de Gebiedsagenda ZDWD in de Grote Wateren en de Voordelta. De Gebiedsagenda ZWD doet het appel om waar mogelijk grootschalige zandsuppleties voor de bescherming van de kust te combineren met het verbeteren van de natuurkwaliteit in de Voordelta en de landschappelijke en recreatieve kwaliteit van de kust.

Kustvisie (Zeeland)

De Zeeuwse Kustvisie is vanuit een gezamenlijk proces door partijen uit de toeristische sector, natuur(beheers)

organisaties, waterorganisaties en de provincie tot stand gekomen. De gezamenlijke inzet is het bewaken en ontwikkelen van de kwaliteit van de Noordzeekust. Bij die kwaliteit gaat het om de samenhang tussen natuur, landschap, samenleving, toerist en accommodatie. In die Kustvisie zijn natuur- en landschappelijke waarden in balans gebracht met kwaliteitsverbetering in de toeristische sector en leefbaarheid. Deze aanpak wil Zeeland ook in andere gebieden van Zeeland verder toepassen, bijvoorbeeld het Veerse Meer en rond de randen van de Deltawateren.

Natura 2000/Stikstof (LNV)

De Voordelta en de duingebieden behoren tot het Natura2000 netwerk. De duinen behoren tot de stikstofgevoelige natuurgebieden. Om de instandhoudingsdoelstelling te behalen worden herstelmaatregelen voor de stikstofgevoelige natuur uitgevoerd.

Kustpact (IenW, Zeeland, Zuid-Holland)

In het Kustpact hebben overheden en maatschappelijke organisaties zich vastgelegd op het borgen van een goede

balans tussen bescherming en behoud van de kernkwaliteiten en collectieve waarden van de kustzone enerzijds en de ontwikkeling van de kustzone anderzijds. Partijen in het hebben een zonering opgesteld, dat waarin gestuurd wordt op het beperken van uitbreiding van nieuwe recreatieve voorzieningen en een duidelijke begrenzing van natuur- en recreatiestranden.. Er is landelijke regelgeving opgesteld voor de zonering die in het kader van het kustpact is opgesteld en die is vastgelegd in het beleid en de verordeningen van de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland.

Gebiedsgerichte programma's en projecten

Gebiedsuitwerking in alle zeearmen, voor Zeeland relevant:

- > Programma Aanpak Grote Wateren: Westerschelde, Oosterschelde, Grevelingen, Volkerak-Zoommeer en Haringvliet
- > Onderzoek Effecten Zeespiegelstijging en Zandhonger Oosterschelde
- > Gebiedsvisie Veerse Meer

Projecten

- > Herinstructie getij Grevelingen
- > Zandsuppleties Oosterschelde
- > Zandsuppleties voordelta
- > Natuurontwikkeling Westerschelde
- > Proeftuin zoetwater

Vlaanderen en Zeeuws Vlaanderen

Centrale opgave

Zeeuws Vlaanderen (en Schouwen Duiveland) is een krimpg gebied. Een grensoverschrijdende ontwikkeling in samenhang met de Gents agglomeratie, net over de grens groeit hard, dit biedt kansen. Geen goede relatie bereikbaarheid over de grens. De Kanaalzone Gent-Terneuzen vormt een grensoverschrijdende economische ontwikkelings-as in Zeeuws Vlaanderen en Oost-Vlaanderen.

Om uitstekend te kunnen wonen en leven in Zeeland zijn de ambities voor de woningvoorraad, de woonomgeving en de bereikbaarheid van voorzieningen voor een inclusieve samenleving belangrijk.

Omdat de groei in huishoudens gering is, zijn vooral maatregelen nodig die gericht zijn op levensloopbestendigheid en energiebesparing in de bestaande woningvoorraad. Hiervoor is onder andere een hoger sloop- en nieuwbouwtempo nodig.

Actuele beleidsdiscussies

Regiodeal III Zeeuws Vlaanderen (LNV/BZK)

Is gericht op het vergroten van de leefbaarheid, het verbeteren van voorzieningen en het versterken van de sociale cohesie in de regio. Door het versterken van de identiteit, een meer duurzame inrichting van de leefomgeving, het toegankelijk en bereikbaar maken en houden van voorzieningen in de regio en het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Regiodeal is toegekend: 7,5 miljoen. Vervolgstep is uitwerking van de deal.

Grensvisie en werkagenda North Sea Port District (BZK/EZK)

Oost-Vlaanderen en Zeeland hebben een grenslandagenda opgesteld.

Werkagenda North Sea Port District is

een van de uitwerkingssporen, gericht op het duurzaam ontwikkelen van de North Sea Port en het versterken van de leefbaarheid en het vestigingsklimaat in het grensoverschrijdend havengebied.

Is aangeboden aan Staatsecretaris EZK en Minister BZK. Vlaanderen en BZK/BFR mede name EZK stellen nu gezamenlijke antwoordbrief waarbij wordt aangegeven dat we als Rijk graag betrokken worden. Vergt nog wel aanscherping/prioritering doelen en uitwerking van de uitvoering.

Gebiedsgerichte programma's en projecten

- > Versnelling IC verbinding richting Roosendaal (4IC per uur)
- > Aansluiting R4 (Programma Slim en duurzaam: Snel en veilig van Goes naar Gent)
- > Onderzoek Rail Gent-Terneuzen
- > Living Lab Smart Mobility: Zeeland
- > Digitaliseringsstrategie (5 G blueprint)
- > Instrumenten woonagenda
- > Regiodeal I: Zeeland
- > Regiodeal III: Zeeuws Vlaanderen
- > Bijdrage actieprogramma bevolkingsdaling: onderwijs

- > Smart mobility
- > Maak ruimte voor Oost-Vlaanderen 2050

Grote wateren en het land

Centrale opgave

De opgave is het anticiperen op klimaatverandering door het creëren van een veilige, economisch aantrekkelijk en ecologisch gezonde delta, waarbij uitgegaan wordt van een blijvende open verbinding van de zearmen met de zee. Het binnendijkse watersysteem moet in 2050 zijn aangepast aan de veranderde klimatologische omstandigheden en wordt effectief en betaalbaar beheerd. Beschikbaarheid van voldoende zoet water vanuit het regionale watersysteem is een randvoorwaarde voor de volhoudbaarheid van de landbouw in Zeeland. Op welke manier kan gewerkt worden aan een duurzaam landbouwsysteem, wetende dat de omstandigheden in de delta veranderen?

Actuele beleidsdiscussies *Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta (IenW)* In de Zuidwestelijke Delta is de relatie tussen land en water zo sterk en is het watersysteem zo

bepalend voor de ontwikkelingsmogelijkheden dat wij de Omgevingsagenda afstemmen op de Gebiedsagenda ZWD. We gaan daarbij beide uit van de lagenbenadering. Er liggen belangrijke dwarsverbanden met de opgaven voor toekomstbestendige landelijk gebied. De waterkwaliteit is bepalend voor de toekomstige mogelijkheden. Er is in het landelijk gebied veelal voldoende ruimte voor de doorontwikkeling van de bestaande dijksystemen. De Gebiedsagenda doet daarom een appel om de mogelijkheid van doorontwikkeling tot bredere dynamische dijkzones op land te bezien. Voor de landbouw in de polders blijft het belang van zoetwater onverminderd groot. De invloed van de zoute kwel zal echter in verschillende gebieden verder toenemen in de toekomst. Op de eilanden wordt – steeds aansluitend bij de specifieke omstandigheden – dan ook ingezet op het innovatief, toekomstgericht en ketengericht door ontwikkelen van de zoetwatersituatie.

Strategische visie waterbeheer Zeeland 2050 (Zeeland)

De strategische visie waterbeheer Zeeland 2050 is opgesteld door de provincie Zeeland

en waterschap Scheldestromen. Deze overheden voeren wettelijke taken uit met betrekking tot het regionale waterbeheer in binnendijks gelegen gebied. In de visie staat centraal hoe we willen omgaan met de toekomstige uitdagingen op het gebied van waterbeheer (kwantiteit en waterkwaliteit). Klimaatverandering en sociaaleconomische ontwikkelingen stellen steeds hogere eisen aan het waterbeheer in Zeeland. Klimaatverandering leidt onder andere tot meer extreme neerslag, hogere verziltingsdruk en meer langdurige droogte. Zeeland kent regio's waar demografische en waterhuishoudkundige ontwikkelingen plaatsvinden die de bekostiging van het waterbeheer in toenemende mate onder druk zetten. Wanneer deze trends zich voortzetten, is te voorzien dat er een probleem ontstaat met betrekking tot de betaalbaarheid van het regionale waterbeheer.

Gebiedsgerichte programma's en projecten

Gebiedsuitwerking in alle zeearmen, voor Zeeland relevant:

- > Programma Aanpak Grote Wateren:

- > Onderzoek Effecten Zeespiegelstijging en Zandhonger Oosterschelde
- > Gebiedsvisie Veerse Meer

Projecten

- > Herintroductie getij Grevelingen
- > Zandsuppleties Oosterschelde
- > Zandsuppleties voordelta
- > Natuurontwikkeling Westerschelde
- > Proeftuin zoetwater

BIJLAGE

DEELNEMERSLIJST

Opdrachtgevers van het Atelier

Anita Bijvoet	BZK
Leo van den Brand	Provincie Zeeland
Lea Kerstiens	Provincie Zeeland

Atelier meester

Bernadette Janssen	BVR
--------------------	-----

Ontwerpers

Bart Bomas	BVR
Evi Goedemans	BVR

Vakspecialisten per thema

Thema 1 Sterke Steden, de positionering

Jan Willem Adriaanse	Provincie Zeeland
Jeffrey Buijze	Gemeente Goes
Maurice Buuron	Provincie Zeeland
Raquel Jiminez	Provincie Zeeland
Leon Kaagman	Provincie Zeeland
Martin Leuvenink	BZK
Farida Polsbroek	BZK
Bianca de Vlieger	Gemeente Middelburg

Thema 2 Hoofdstructuur landelijk gebied, vanuit de ondergrond

Marijke Andela	LNV
Patrick Broekhuis	Provincie Zeeland
Peter van Cappellen	BZK
Archana Sadhoeram	Provincie Zeeland
Andre van der Straat	Provincie Zeeland
Ellen Vreenegoor	OCenW
David van Zelm van Eldik	BZK

Thema 3 North Sea Port, grensoverschrijdend sterk economisch cluster

Maarten den Dekker	Nort Sea Port
Ivonne van Dongen	EZK
Hans Erkelens	Provincie Zeeland
Edwin Evenhuis	North Sea Port
Johan Everaert	Gemeente Terneuzen
Arnoud Guikema	Provincie Zeeland
Sebastiaan Hupkens	BZK
John Jansen	Provincie Zeeland
Leon van der Meij	lenW
Wijnand Vette	North Sea Port

Thema 4 Kustzone, verbinden van de voordelta en de koppen van de eilanden

Leo Caljouw	Provincie Zeeland
Saskia Huijs	RWS
Inge Monteyne	Provincie Zeeland
Ellen Vreenegoor	OCenW

Thema 5 Vlaanderen en Zeeuws Vlaanderen, als grensoverschrijdend vestigingsklimaat

Marieke Bosch	LNV
Saskia Franssen	BZK
Leon Kaagman	Provincie Zeeland
Manon Klein Hesseling	Provincie Zeeland
Marcel de Paauw	Gemeente Sluis
Els Piqueur	Vlaanderen
Marleen de Rooter	BZK
Jurgen Smeenk	Gemeente Terneuzen
Bert Zanting	Provincie Zeeland

Thema 6 Landelijk gebied, in relatie tot de grotere wateren

Patrick Broekhuis	Provincie Zeeland
Niels Elshof	Provincie Zeeland
Saskia Huijs	RWS
Jip van Peijpe	LNV
Thecla Westerhof	Provincie Zeeland

Strategen

Piet Goossen	Provincie Zeeland
Evert Heringa	Provincie Zeeland
Frensy Huisman	Provincie Zuid Holland
Elijah Peeters	Vlaanderen
Farida Polsbroek	BZK
Alexandra Scherbeijn	Provincie Zeeland
Arjen de Wit	Provincie Zuid Holland
Tim Zwanikken	RLI

Breed Directeurenoverleg

Sander Band	LNV
Harry Boschloo	lenW
Renske de Jong	Provincie Zeeland
Wolter Leiseboer	EZK
Mariëtte Pennarts-Pouw	RCE
Tanja Verbeeten	Provincie Zuid-Holland
Vincent van der Werff	BZK

COLOFON

Atelier omgevingsagenda Zuidwest

Dit werkboek is het resultaat van de Integratiedagen 'Atelier Omgevingsagenda Zuidwest' in opdracht van Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Provincie Zeeland. Het werkboek is tot stand gekomen middels de inhoudelijke begeleiding van Bernadette Janssen en Bart Bomas van BVR en de bijdrage van diverse experts en strategen van verschillende departementen van het Rijk, de Provincie Zeeland, gemeenten, Vlaanderen en de North Sea Port.

Visualisaties en lay-out: BVR adviseurs

Tekst: BVR adviseurs met uitzondering van teksten op pagina 4-7 & 50-59

Kaart pagina 6-7: Urhahn

Alles uit deze rapportage mag worden overgenomen mits de bron wordt vermeld. Voor aanvullende informatie kunt u contact opnemen met BVR. (info@bvr.nl)

Rotterdam, mei 2020

